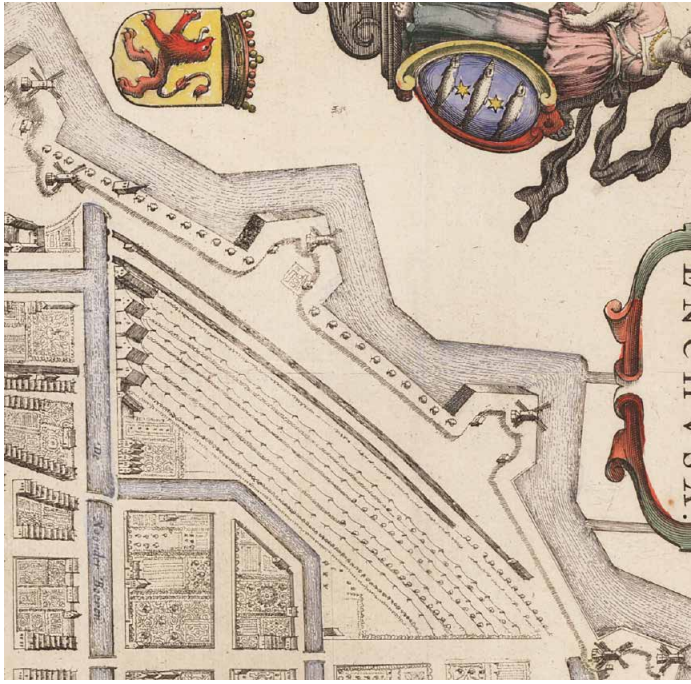

WEDEROPBOUW IN ENKHUIZEN: Waardestelling De Baan, noordelijke gedeelte.

door Gerrit Vermeer
namens de Vereniging Oud Enkhuizen

december 2015

Afb. 1. Detail van de kaart van Enkhuizen door Janssonius uit 1657 met daarop de lijnbanen en de elleboogvormige sloot de Ossemannetjes. Rechts is het noorden.

Afb. 2. De kadastrale minuutkaart uit 1823-1832 met binnen de veste de laatste lijnbaan. Rechts het noorden. De kerk van de lutheranen is blauw gekleurd.

Inleiding

Op 15 mei 1940, vijf dagen na het begin van de oorlog in Nederland, startte het Regeringscommissariaat voor de Wederopbouw onder leiding van dr. ir. J.A. Ringers met zijn werkzaamheden. Al tijdens de Tweede Wereldoorlog werd een centraal aangestuurd ambtelijk apparaat opgetuigd dat de enorme bouwopgave waar het land voor stond op een gecoördineerde en zo efficiënt mogelijke manier aan te pakken. Het wederopbouwapparaat kwam pas na de oorlog echt tot ontplooiing, maar ook tijdens de oorlog waren er al kortstondig enige bouwactiviteiten. Tot 1 juli 1942, toen een bouwstop werd afgekondigd, konden gemeenten aanvragen voor bouwvergunningen nog in behandeling nemen. In weerwil van een toenemende schaarste aan materiaal kwam er ook in Enkhuizen nog de nodige woningbouw tot stand, in het bijzonder in een stadsuitbreiding binnen de zeventiende-eeuwse veste, in het noordelijke deel van een gebied dat vanouds bekend staat als de Baan. Net voor en tijdens de oorlog realiseerden een aantal particuliere partijen hier tot in 1942 in totaal 32 woningen. Behalve deze particuliere bouwers had ook de Stichting Verbetering Volkshuisvesting uit Enkhuizen in de Baan in 1940 kavels aangekocht voor de bouw van arbeiderswoningen. De woningcorporatie kwam echter door de oorlog niet meer aan bouwen toe. Uiteindelijk realiseerde de stichting tussen 1947 en begin jaren vijftig in dit gebied nog eens 36 woningen volgens de regelingen zoals die vanaf 1947 golden. Alles bijeen biedt de woningbouw in het noordelijke gedeelte van de Baan een overzicht van de toenmalige woningbouw.

Identificatie

In het noordelijke deel van De Baan staan de volgende bouwprojecten:

Transformatorstation

Bij de Molenweg, gebouwd door de directie van het Provinciaal Electriciteitsbedrijf van Noordholland te Bloemendaal, vergunning verleend op 20 mei 1938, kadastraal nummer D 2367.

Blok met zeven woningen aan het Wethouder de Vosplein

Wethouder de Vosplein 2, 3, 4, 5, 6, Molenweg 83, Nanne Sluisstraat 1, met uitzondering van nr. 4 in 1939 gebouwd door R. Kramer Rz, nummer 4 gebouwd door J. Kol, architect R. Kramer Rz, vergunning verleend op 14 juni 1939, kadastraal nummer D 0776, D 0777.

Blok met tien arbeiderswoningen aan de Nanne Sluisstraat

Nanne Sluisstraat 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, gebouwd door de Coöperatieve Maatschappij tot Exploitatie en Administratie van Onroerend Goed Comewo G.A. te Amersfoort, architect A. Snel uit Hilversum, vergunning verleend op 22 november 1940, kadastraal nummer D 2755.

Blok van 5 woningen aan de Molenweg

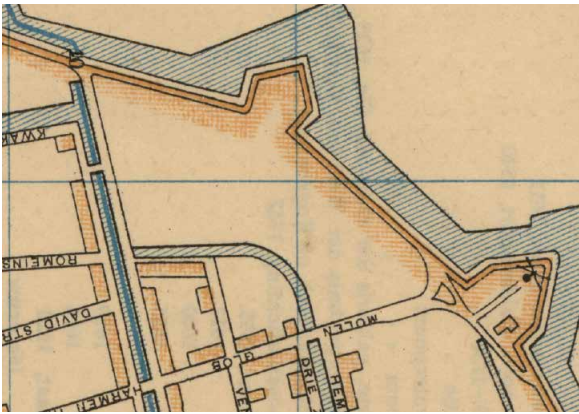
Molenweg 75, 77, 79, 81, Nanne Grootstraat 2, gebouwd door aannemer Jan Hoekstra uit Leeuwarden, architect A.J. Feddema Hzn, vergunning verleend op 1 mei 1941, kadastraal nummer D 2758.

Blok met tien arbeiderswoningen aan de Nanne Sluisstraat

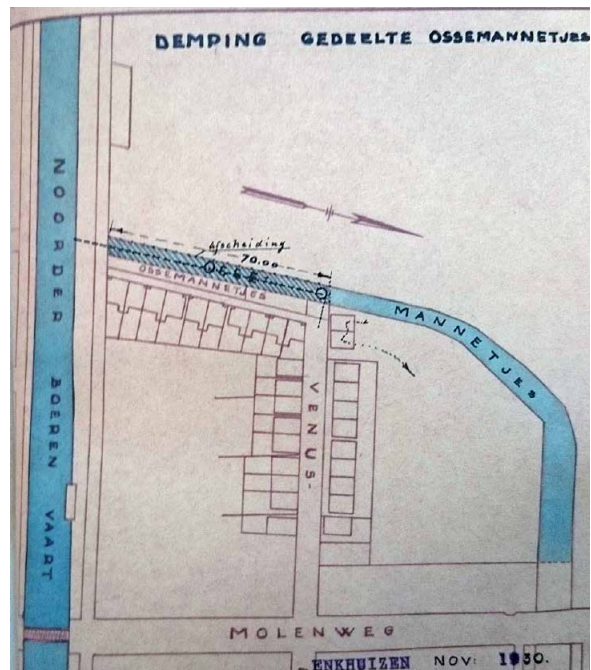
Nanne Sluisstraat 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, gebouwd door de Coöperatieve Maatschappij tot Exploitatie en Administratie van Onroerend Goed Comewo G.A. te Amsterdam, architect A. Snel uit Hilversum, vergunning verleend op 16 mei 1941, kadastraal nummer: D 2755.

Negentien woningwetwoningen aan de Nanne Grootstraat

Nanne Grootstraat 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, Wethouder Stapelstraat 8, 10, gebouwd door Stichting Verbetering Volkshuisvesting in Enkhuizen, architect D. Fleddéus, vergunning verleend op 28 januari 1948, kadastraal nummer D 2757.

Afb. 3 (boven). Boven een kaart van de ANWB uit 1917 met links onder het grachtje de woningen van de Stichting Verbetering Volkshuisvesting van kort na 1906.

Afb. 4 (rechts). Tekening uit 1930 voor het dempen van een gedeelte van de Ossemannetjes door Gemeente-Werken Enkhuizen. Aan het te dempen gedeelte de tien eerste woningen van de Stichting Verbetering Volkshuisvesting.

Afb. 5. De woningen aan de Ossemannetjes uit 1906 van de Stichting Verbetering Volkshuisvesting Enkhuizen, naar ontwerp van J.C. de Groot.

Zeven woningwetwoningen aan de Nanne Grootstraat

Nanne Grootstraat 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, bouw 7 woningen, gebouwd door Stichting Verbetering Volkshuisvesting in Enkhuizen, architect D. Fleddéus, vergunning verleend op 1 september 1950, kadastraal nummer D 2789.

Tien woningwetwoningen aan de Nanne Grootstraat

Nanne Grootstraat 1, 3, 5, 7, 9, Wethouder Stapelstraat 2, 4, 6, Molenweg 71, 73, gebouwd door Stichting Verbetering Volkshuisvesting in Enkhuizen, architect D. Fleddéus, vergunning verleend op 26 september 1952, kadastraal nummer D 2788, D 2847, D 2848, D 2849.

De Baan: van lijnbaan tot uitbreidingsplan

Lijnbanen en Tuinen

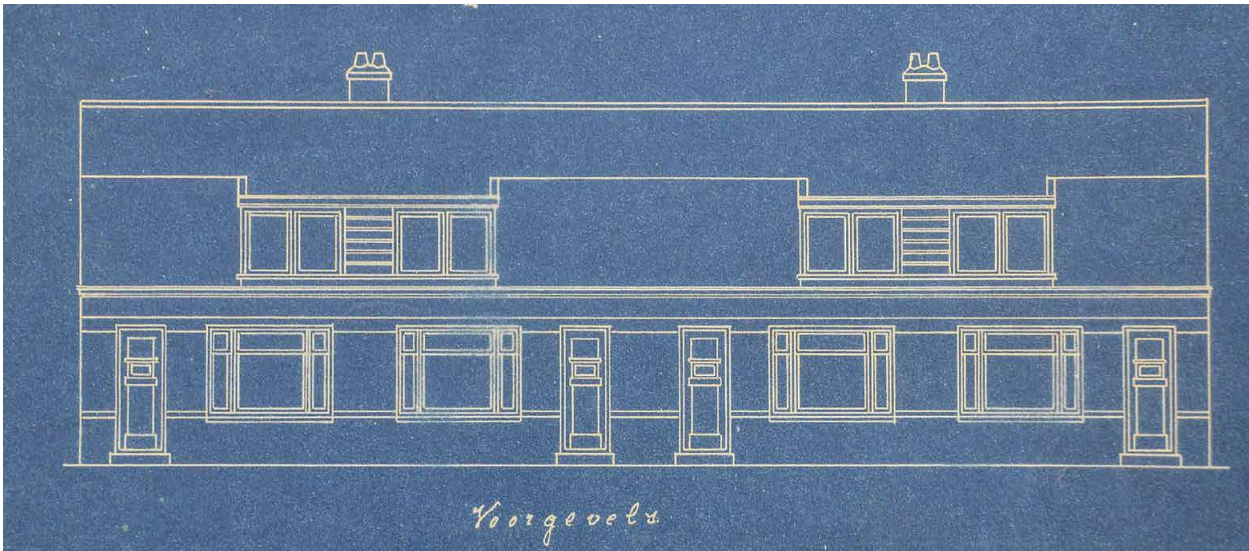
In de late zestiende eeuw kwam in Enkhuizen een zeer ruime stadsuitbreiding tot stand in een periode dat Enkhuizen een snelle groei doormaakte. In de loop van de zeventiende eeuw volgde echter stagnatie, waardoor lang niet alle grachten en gerooide straten volledig bebouwd raakten. In het bijzonder gold dit ook voor het driehoekige gebied in de noordwestelijke deel van de uitleg, zoals is weergegeven op bijvoorbeeld de stadsplattegrond van Janssonius uit 1657 (gebaseerd op die van Bleau uit 1649) (afb. 1). Op deze kaart staan de huidige Noorder Boerenvaart en de Molenweg haaks op elkaar met de stadsveste als de verbindende, schuine zijde. Langs de binnenzijde van de veste gaf Janssonius hier meerdere lijnbanen weer, die hun kopgebouwen aan de Noorder Boerenvaart hadden staan, waarlangs een verder onbebouwde straat liep. Een elleboogvormige gracht of sloot, de latere Ossemannetjes, die in twee hoeken van 45 graden van richting veranderde, liep van de Noorder Boerenvaart noordwaarts en zette zich oostwaarts over de Molenweg voort in de huidige nog bestaande grachtje langs het Hemeltje. De afschuining was nodig om meer ruimte te kunnen bieden aan een extra lijnbaan. In het door het grachtje omsloten gebied staat het westelijke uiteinde van nog een reeds gerooide maar nog onbebouwde straat weergegeven, de huidige Venuslaan. Langs het grachtje liep een smallere straat. De stadsplattegrond toont dat dit gebied was onderverdeeld in grote kavels, waarvan de meeste als siertuin dienden, maar moestuinen en een boomgaard vallen eveneens te onderscheiden. Alleen aan de Molenweg staat een drietal kleine huizen zij aan zij. De meeste gebouwen in het gebied staan los verspreid en vaak niet aan de straat. Ze dienden gezien hun geringe omvang vermoedelijk als tuinhuis of schuurtje.

Slechts een perceel onderscheidde zich door bebouwing van enige omvang: aan de Noorder Boerenvaart stonden naast elkaar een breed en een diep pand, de ververij De Blaauwen Handt. Niet voor niets bevond dit bedrijf zich in een afgelegen hoek in de stad, aangezien het door verontreiniging van het oppervlaktewater veel overlast veroorzaakte. Lang fungeerden de panden niet als ververij, want al gauw vestigde de lutherse gemeente zich er.¹ In de strijd van stadhouder Maurits tegen de remonstranten hadden de lutheranen de zijde van de laatsten gekozen. Daardoor konden de lutheranen in Enkhuizen niet op enige sympathie rekenen: integendeel, in geen enkele andere stad stonden zij zo lang bloot aan tegenwerking en openlijke pesterijen. Zelfs de profijtelijke komst van Deense Ossenkooplieden, die ook luthers waren en die in Enkhuizen een goede markt zagen, kon het stadsbestuur hierin niet op andere gedachten brengen. De lutheranen huurden De Blaauwen Handt vanaf 1632 voor het houden van hun diensten en als woning voor hun predikant. In deze afgelegen plek hoopten zij ongetwijfeld zo weinig mogelijk aanstoot te geven. Vanaf 1638 stelde het stadsbestuur zich wat meegaander op en in 1641 verleende het de lutheranen zelfs toestemming een nieuwe kerk te bouwen. Na een collecte in de lutherse en zeer rijke Oostzeesteden kochten de lutheranen de voormalige ververij met het omliggende kavel aan voor 4.000 Carolus gulden en verbouwden ze deze tot kerk.

Weiden, boomgaarden en moestuinen

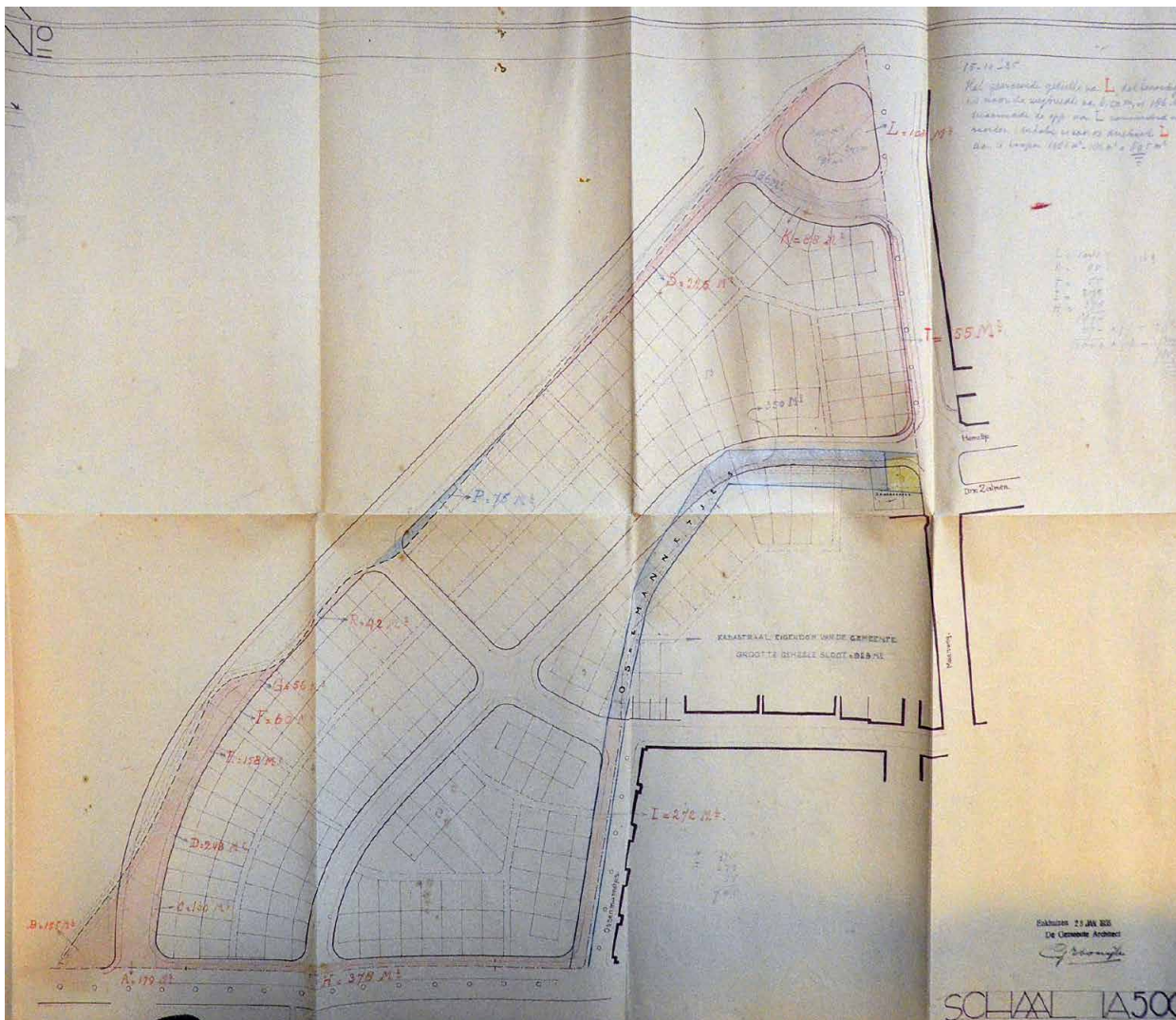
In de achttiende eeuw en in het begin van de negentiende eeuw maakte Enkhuizen een aanzienlijke krimp door en raakten grote delen van de stad waar ooit wel huizen hadden gestaan, alsnog onbebouwd. Op de

¹ Gerhard P. Broers, 'De geschiedenis van de Evangelisch Lutherse Kerk', *Steevast* 1981.

Afb. 6. Ontwerptekening voor de voorgevels van twee blokken van vier arbeiderswoningen uit 1928 gebouwd door de firma Bruinsma en De Boer, Venuslaan 102-116.

Afb. 7. De Baan met in rood het eigendom van Sluis en Groot en in blauw dat van de gemeente (de vroegere sloten). Tekening van de Dienst Gemeente-Werken. uit 1935. Het noorden is boven.

eerste kadastrale kaart van Enkhuizen uit 1823-1832 is de situatie op de kaart van Janssonius nog duidelijk herkenbaar, maar het gebied nog leger (afb. 2). Langs de binnenkant van de veste waren de lijnbanen op een na verdwenen. Alleen het langgerekte gebouw met daarachter een lang terrein van perceelnummers 68 en 69 staat in het register bij de kaart nog vermeld als lijnbaan, maar vermoedelijk hield deze in die tijd juist op. Als eigenaars noemt het register de Erven S. van der Velden, maar de regel is doorgestreept en lijnbaan vervangen door 'erf'. Als herinnering aan de geheel verdwenen lijnbanen waren nog wel een aantal langgerekte kavels aanwezig, die bijna helemaal van de Noorder Boerenvaart tot aan de huidige Molenweg (op de minuutkaart aangeduid als het Molenglob) liepen. Het grootste gedeelte van deze kavels had dezelfde eigenaar: Ige Hajosz, van beroep brievenpostrijder (ook zijn naam is doorgestreept: na zijn dood dreef zijn weduwe het bedrijf nog lange tijd). Vermoedelijk gebruikte hij dit land voor het weiden van zijn paarden. Hij bezat de kavels nummer 61, 66 en 67 (in gebruik als boomgaard) nummer 62 (weiland) en 63, 64 en 65 (erf). Verder bezat hij ook het zeer uitgestrekte en langwerpige weiland kavel nummer 54, dat grensde aan de veste zelf, die onder nummer 53 staat aangegeven als een weiland in eigendom van de stad. Alleen aan de kant van de Noorder Boerenvaart en de Molenweg bevonden zich ook wat kleinere percelen. Aan de Molenweg stonden twee tuinhuisjes, een op nummer 56 van de predikant O. van Frichte op de hoek met de veste en een van de erfgenamen van de schoenmaker Roelof Marna op de boomgaard, perceel nummer 60 op de hoek met het toenmalige Ossemantje (het latere Ossemantjes).

Omsloten door het Ossemantje, aan weerszijden van de latere Venuslaan, strekten zich in 1832, net als in de zeventiende eeuw, tuinen uit, maar formele siertuinen voerden niet langer de boventoon. Het register bij de minuutkaart noemt vier boomgaarden, waarvan een met zwanenhuis (die van A. Degeling), vijf moestuinen en twee tuinen, waarvan er een hoorde bij de pastorie en de kerk van de Lutherse gemeente (nr. 111 en nr. 112). De kerk en de pastorie van de Lutherse kerk verhuisden in 1843 naar de huidige locatie Breedstraat 40-42, waarna de Lutherse gemeente de oude gebouwen verkocht.² Op de ruime, onregelmatig verdeelde kavels stonden behalve de kerk en de pastorie alleen schuurtjes of tuinhuisjes. In dit lege gebied vestigden zich vooral tuinders. Er stonden binnen de stadsvest zelfs een aantal stolpboerderijen. Vandaar dat gedeelte van de vroegere uitbreiding ten noorden van de Noorder Boerenvaart en het Spaanse Leger tot op heden bekend staat als de Boerenhoek. Tussen de agrarische bouwwerken bevonden zich her en der ook tuinen met speelhuizen aan de straat, waarvan er tot op heden nog een aantal bewaard bleven, bijvoorbeeld de twee op het huidige Oude Gracht 75.³

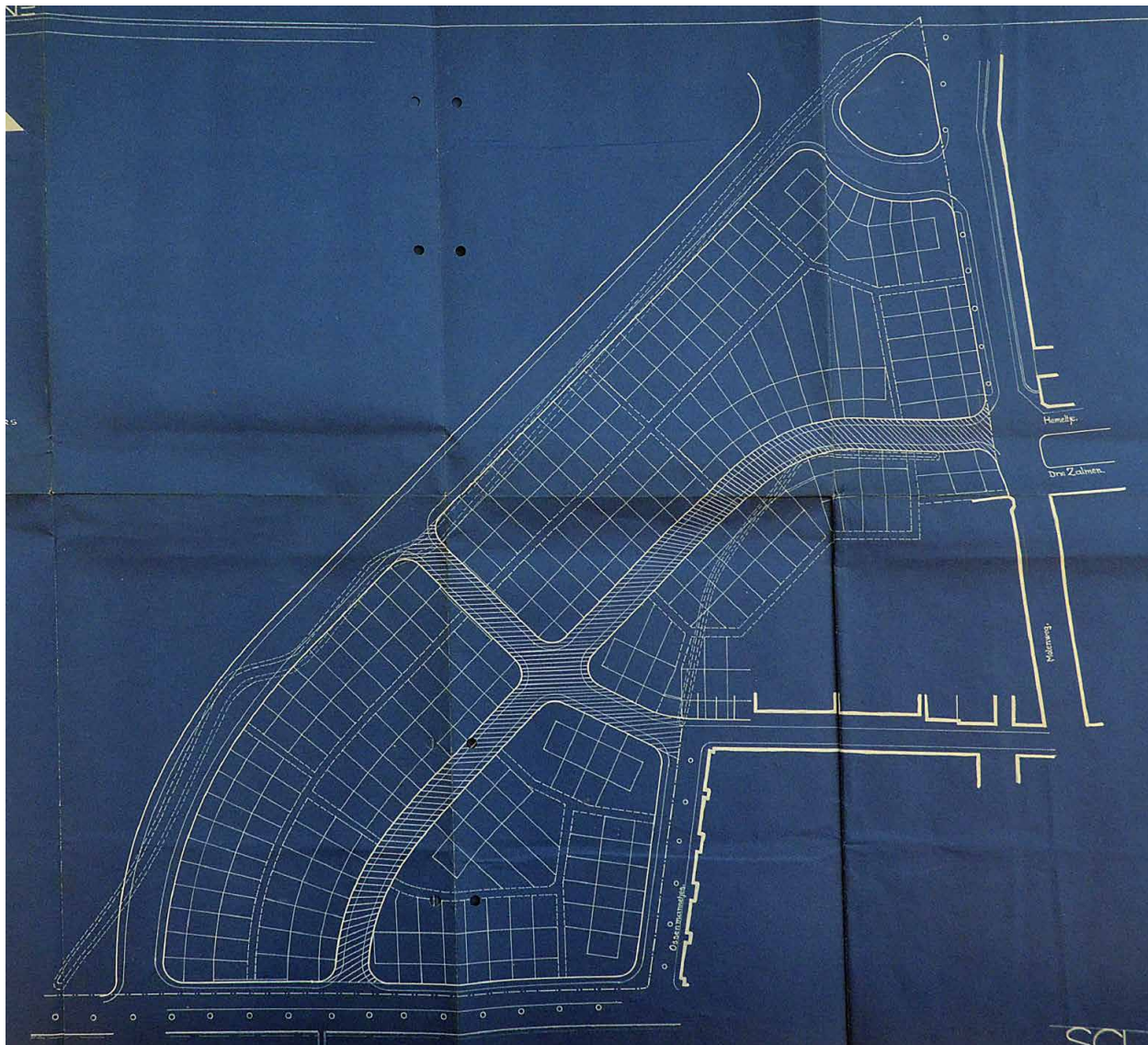
Volkswoningbouw rond het westelijke uiteinde van de Venuslaan

In de late negentiende eeuw vond er een kentering plaats en begon er in de lege stad weer huizen te verrijzen, waaronder veel werkmans- of arbeiderswoningen. Aan het gedeelte van het Ossemantje haaks op de Noorder Boerenvaart kwam aan het begin van de twintigste eeuw het eerste project woningen uit 1906 te staan van de Stichting Verbetering Volkshuisvesting Enkhuizen (afb. 5). Na de invoering van de Woningwet en de Gezondheidswet op 1 januari 1902 werden slechte woningen onbewoonbaar verklaard. De op 17 november 1905 opgerichte stichting moest in de dringende behoefte aan goede woningen voor de lagere klassen voorzien. J.C. de Groot trad op als de architect.⁴ Hij was de opzichter van het Snouck van Loosenpark, een weelderig aangelegd park met 'arbeiderswoningen' uit 1897 van het Snoeck van Loosenfonds, en tevens bestuurslid van de Stichting Verbetering Volkswoningen. De stichting eiste dat wonen en slapen in afzonderlijke ruimtes moest plaats vinden en dat het echtpaar en de kinderen van de verschillende geslachten een apart slaapvertrek hadden. Dat kwam neer op drie slaapkamers. Er zouden geen bedsteden komen, maar door de stichting verstrekte ledikanten. De tien woningen waren verdeeld over drie blokken met verschillende typen. In de jaren zeventig maakten ze plaats voor de huidige woningen. Het project kon tot stand komen mede dankzij ruimhartige financiële bijdragen van het Snouck van Loosenfonds. De meeste arbeiders- of werkliedenwoningen die in deze periode en ook later nog in de Boerenhoek verzezen, waren klein, maar wel vaak voorzien

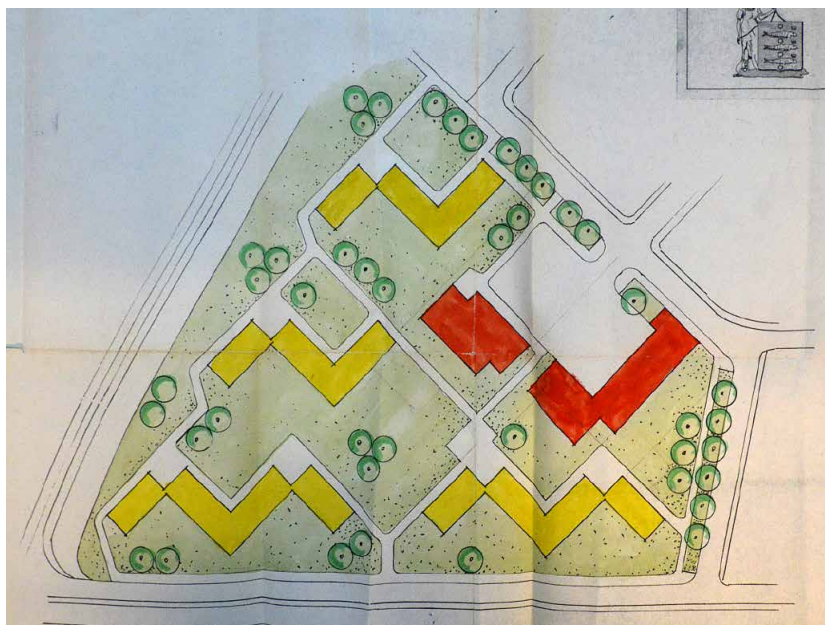
² Westfries Archief, Hoorn (WA), 0319, Evangelisch-Lutherse Gemeente Enkhuizen, nr. 76, Rekening en verantwoording van de aankoop en verbouw van de nieuwe kerk en pastorie en van de verkoop van de voormalige kerk, pastorie en tuin, 1843-1844.

³ Rijksmonument nummer 15069.

⁴ WA, 0238, Stichting Verbetering Volkshuisvesting, Enkhuizen, 36, Bestek voor het bouwen van 10 arbeiderswoningen aan de Ossemantjes, 1906.

Afb. 8. Het stedenbouwkundige plan van bureau Schaap, uit Arnhem voor de Baan in Enkhuzen. Het noorden is boven.

Afb. 9. Plan uit 1968 van het Bureau voor Ruimtelijke Ordening en Architectuur Kuiper De Ranitz Van der Ree en Van Tol in opdracht van de gemeente voor het zuidelijke gedeelte van de Baan. Geel zijn verzorgingsflats voor bejaarden en rood is een gezondheidscentrum. Het plan vond uiteindelijk geen doorgang. Het noorden boven.

van een ruime achtertuin. In het uiteinde van de Venuslaan, daar vlak om de hoek, staan nog twee projecten met door particuliere gebouwde werkliedenwoningen die karakteristiek zijn voor de woningbouw in de Boerenhoek. Hielke en Roelof Bruinsma, 'timmerlui thans wonende te Andijk', bouwden in 1914 in opdracht van de 'werkman' Fonger Bruinsma sr te Follega (Friesland), vermoedelijk hun vader, het blokje met twee diepe huizen aan weerszijden van een dwarspand op Venuslaan 85-89. De bouwvergunning vermeldt ze als 'werkmanswoningen'.⁵ Uit 1928 dateren de twee bescheiden blokjes van elk vier 'arbeiderswoningen' op Venuslaan 102-114, die gebouwd werden op last van J. Heijman en A. Koot en gebouwd door de firma Bruinsma en De Boer, die op dit vlak zeer actief was (afb. 6).⁶ In de hele Boerenhoek zijn nog steeds tientallen van dergelijke kleine woningen te vinden in eindeloos veel varianten. Uiteindelijk kwam zo in dit gedeelte van de Venuslaan in de eerste decennia van de twintigste eeuw een aaneengesloten bebouwing tot stand, zoals die in de zeventiende eeuw voorzien was.

De Ossemannetjes vormde de grens tussen het bebouwde gebied en de Baan, het binnenterrein van dit gedeelte van de veste. In 1930 was er van dit grachtje, dat waarschijnlijk nooit een bakstenen walkant heeft gehad, niet veel meer over. In een brief aan de gemeenteraad merkte B. en W. op dat het op de kadastrale kaart ten onrechte als een water stond weergegeven, maar dat het in werkelijkheid 'niets anders is dan een grote greppel, welke dienst doet voor de afvloeiing van het overtollige water van beide stukken aangrenzende stukken bouwland'.⁷ Met dat bouwland bedoelde hij de kweektuinen van Sluis en Groot. Het college zocht in die tijd naar werkverschaffingsprojecten voor de werklozen. De demping van deze sloot betrof geen grote klus, maar de situatie was wel voor verbetering vatbaar. Sluis en Groot bracht daar tegenin dat de sloot nu eenmaal diende als erfafscheiding, maar opperde dat ze zelf wel de kosten van een nieuw hek met betonnen palen en harmonicagaas wilden betalen, als de gemeente de gedempte sloot aan hen afstond. De gemeente ging daarmee akkoord (afb. 4).

De grond langs de binnenkant van de veste, waar ooit de lijnbanen stonden, was al sinds 1889 in bezit van het zaad en veredelingsbedrijf Sluis en Groot. Het zaadbedrijf lengde de grond aan met zand en organisch materiaal om hier gewassen op te kweken. Dit bedrijf groeide in de twintigste eeuw mede door een groot aantal fusies uit tot het internationaal concern Syngenta.

Het stedenbouwkundig plan voor de Baan

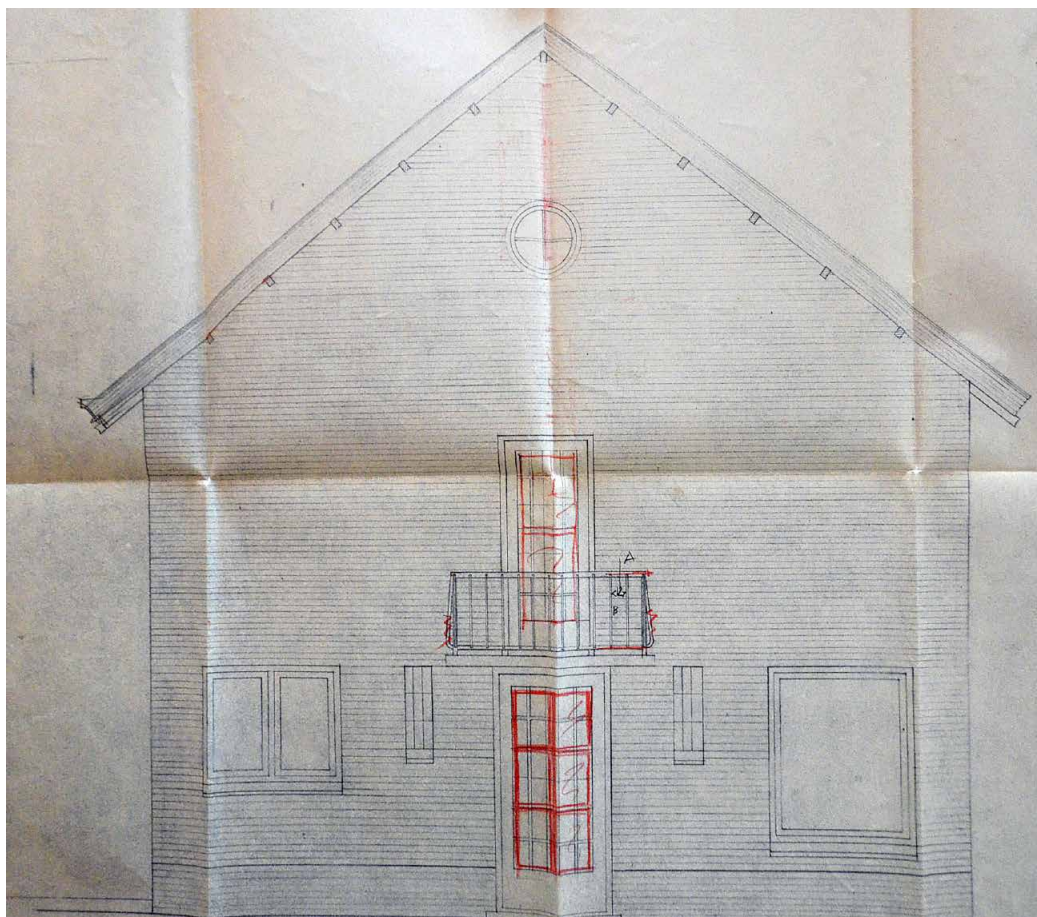
Op 24 januari 1934 stuurde het zaadbedrijf Sluis en Groot de gemeente een aanvraag voor een vergunning voor de bebouwing van hun kweektuin de Baan.⁸ Op dat moment had de gemeente juist een uitbreidingsplan voor dit gebied in voorbereiding, maar dat was nog niet gereed. Daarvan zal het zaadbedrijf geweten hebben, aangezien een van de eigenaren, N.S. Groot, actief was in de gemeentepolitiek. Gevraagd naar deze samenloop, gaf Groot te kennen dat hij al zeven tot acht jaar over dit idee nadacht, omdat de tuingrond volgens hem als bouwgrond het meeste kon opleveren. De plannen van Sluis en Groot stemden niet overeen met die van architectenbureau Schaap uit Arnhem, die optrad in opdracht van de gemeente. Groot kreeg te horen dat als hij vasthield aan de aanvraag, de raad zou besluiten niet tot behandeling over te gaan in afwachting van de plannen van Schaap. Om 'onnodige administratie te voorkomen', trok Sluis en Groot het eigen plan in. Tussen de gemeente en het zaadbedrijf, die architect R. Kramer Rz had aangesteld, vonden ondertussen wel onderhandelingen plaats (afb. 7). Het door Sluis en Groot beoogde aantal woningen van 120 werd teruggebracht tot 114. Eerst zou Sluis en Groot het noordelijke deel van het uitbreidingsplan uitvoeren volgens het plan van de gemeente en later ook het zuidelijke deel. Kramer kreeg van het bedrijf opdracht het werk te leiden.

5 WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 823, Enkhuizen, Venuslaan 85, 87, 89; Bouw 3 woningen, 4 maart 1914, Kadastraal nummer: D 1843.

6 WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 2581, Venuslaan 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116; bouw 8 woningen in blokken van vier, 18 oktober 1928, kadastraal nummer: D 0828, D 2280.

7 WA, 0131 Dienst Gemeentewerken Enkhuizen, 4183 Stukken betreffende het dempen en rioleren van de grachten De Karnemelksluis en Wegjes en de sloot Ossemannetjes, 1923, 1926, 1932 met retroacta, 1908-1911.

8 WA, 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen, 6130, Stukken betreffende de ruiling van gronden met NV Sluis en Groot zaadteelt en zaadhandel voor de aanleg van wegen op het terrein 'de Baan' (omgeving Molenweg en de Vest), 1934-1940. Op de vergadering van 13 december 1935 van de Commissie voor de Financiën gaf de voorzitter een samenvatting van de voorgeschiedenis.

Afb. 10. De zijgevel van het blokje woningen aan de Wethouder de Vosplein. Tekening architect R. Kramer Rz. uit 1939.

Afb. 11. Het Wethouder de Vosplein gezien naar het zuidwesten met de door Kramer ontworpen woningen volgens het stedenbouwkundige plan van Schaap. Foto auteur.

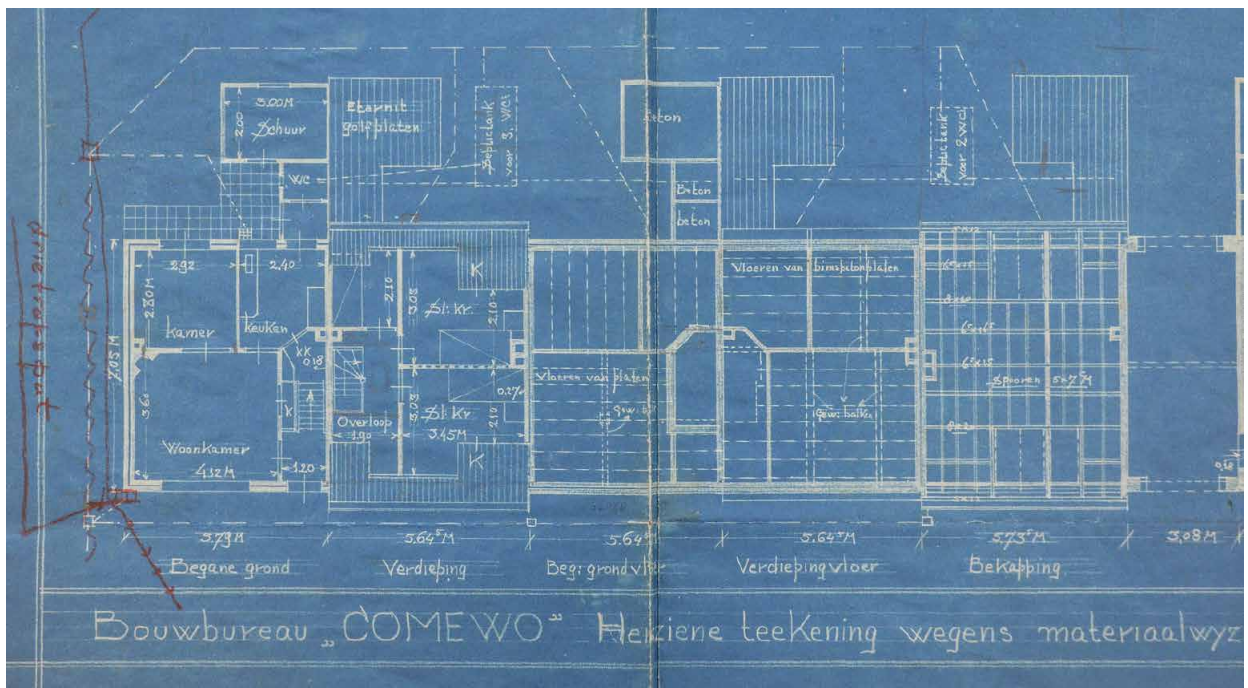
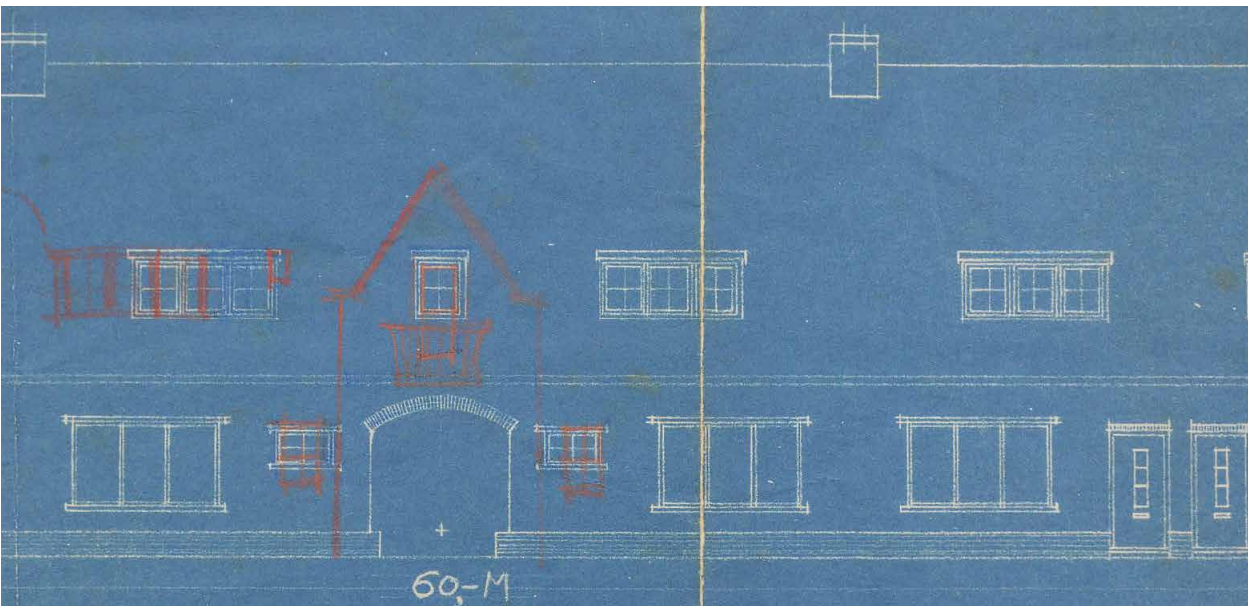
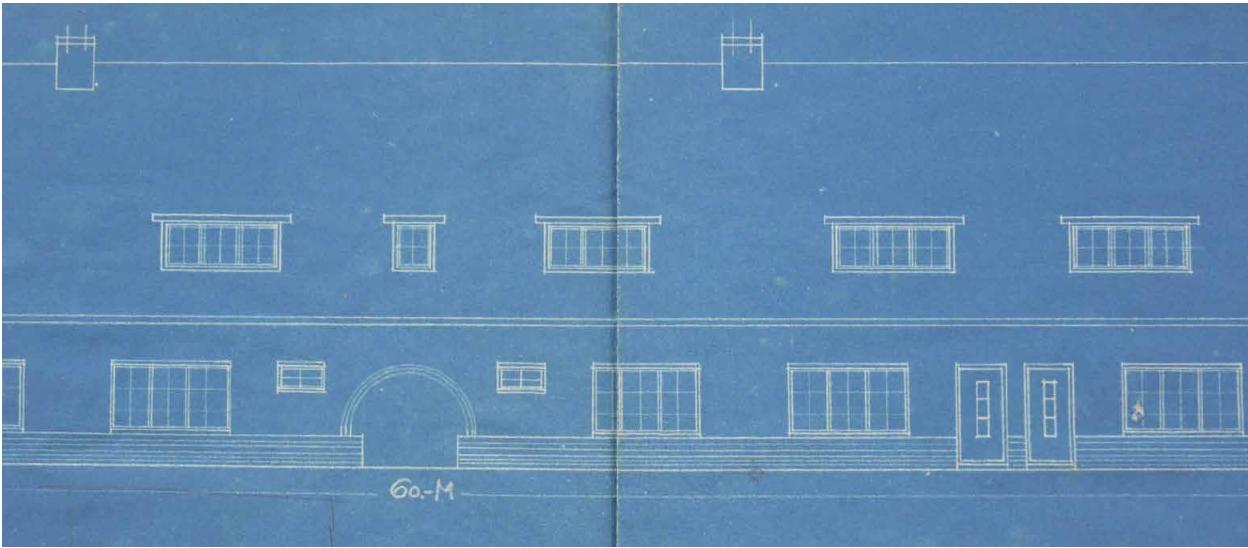

Afb. 12. De woningen van R. Kramer aan het Wethouder de Vosplein. Foto auteur.

In de planvorming speelde een door de gemeente geprojecteerde verkeersweg een belangrijke rol. Die moest de Streek en Andijk verbinden en langs de binnenzijde van de stadsvest lopen. Langs de vest kon voor de woningbouw volstaan worden met een weg ter breedte van 6,5 meter, maar voor de verkeersweg was 12 meter vereist. De kosten van de meerdere breedte voor de verkeersweg zouden daarom ten laste komen van de gemeente. De driehoekige punt aan het uiteinde bij de Molenweg kon door de aanwezigheid van die weg niet bebouwd worden en zou daarom tot plantsoen dienen. De woonstraat langs de vest kon door de verbreding bovendien slechts aan een kant bebouwd worden. Daardoor kwamen er aan de kant van de vest voor-gevels te staan of met de woorden van N.S. Groot: ‘Daartegenover staat dat het aanzicht door genoemde wijziging zeer heeft gewonnen, doordat thans de gevels naar de Vestingzijde zullen zijn gekeerd in plaats van de achteruiten.’ In september 1934 maakte de directeur Gemeente-Werken uitgebreide staten om de financiële gevolgen van de noodzakelijke grondruil tussen de gemeente en de NV te kunnen berekenen (afb. 7). Daarbij liep de geprojecteerde Nanne Grootstraat slechts voor een klein gedeelte over de vroegere Ossemannetjes. Direct na het begin boog de sloot al snel naar het zuiden af, terwijl de Nanne Grootstraat evenwijdig aan de veste bleef lopen. De sloot was van de gemeente, de grond aan de overkant, die gedeeltelijk ook bij de stadsuitbreiding kwam, van J. Degeling. Ook met hem moest een verrekening plaatsvinden. Een Degeling stond ook al als eigenaar van dit perceel vermeld op de minuutkaart uit 1832. Na veel ingewikkelde berekeningen en intensief overleg en een complexe grondruil verkreeg Sluis en Groot op 17 maart 1938 vergunning voor het aanleggen van de woonstraten en het bouwrijp maken van de grond met de bepaling dat het werk voor 1 januari 1939 voltooid moest zijn.⁹ De woonstraten kregen een wegdek bestaande uit op de kant gestelde klinkers.¹⁰ Op 16 juli 1938 berichtte de directeur van de Gemeente-Werken B. en W. dat er snelheid geboden was met het aanleggen van de elektriciteit, aangezien de straat snel verhard zou worden. Hij verwachtte dat

⁹ WA, 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen 1922-1979, 6130 Stukken betreffende de ruiling van gronden met NV Sluis en Groot zaadteelt en zaadhandel voor de aanleg van wegen op het terrein ‘de Baan’ (omgeving Molenweg en de Vest), 1934-1940.

¹⁰ WA, 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen, 6130 Stukken betreffende de ruiling van gronden met NV Sluis en Groot zaadteelt en zaadhandel voor de aanleg van wegen op het terrein ‘de Baan’ (omgeving Molenweg en de Vest), 1934-1940.

Afb. 13, 14 en 15. De arbeiderswoningen aan de Nanne Sluisstraat. Boven de bouwtekening van de voorgevel uit 1940, daaronder een uit 1941 met planwijziging in rood en beneden de plattegrond. Tekeningen A. Snel.

er snel ook woningen zouden verrijzen, gezien het grote aantal onbewoonbaarverklaringen dat had plaatsgevonden en nog zou volgen. Op 28 januari 1941 meldde de directeur aan B. en W. dat er nog percelen beschikbaar waren met een breedte van 4 meter en een diepte van 22 tot 22,5 meter, aan de Molenweg voor 800, aan de nieuwe woonstraten voor 600 gulden per perceel.

De directeur stuurde B. en W. in januari 1939 een bericht, dat de straten van het noordelijke deel van het plan De Baan inderdaad op tijd en in goede orde gereed waren gekomen. Sluis en Groot nam volgens afspraak nog twee jaar het onderhoud voor zijn rekening, waarna opnieuw een oplevering plaats zou vinden. De overdracht om niet van de straten en het onderhoud aan de gemeente kwam uiteindelijk tot stand in juni 1941.¹¹

Nog voor de overdracht van de straten werd al begonnen aan de bouw van de eerste van de 53 geplande woningen. Tot in de oorlog ging de bouw door en werden in totaal 32 woningen tot stand gebracht, in weerwil van de schaarste aan materialen. Op 17 september 1941 stelde de burgemeester (de raad was buiten werking gesteld) de straatnamen vast. De twee belangrijkste vernoemde hij naar Nanne Sluis en Nanne Groot uit Andijk, die in 1867 in Enkhuizen de zaadhandel Sluis en Groot oprichtten. Door de oorlog kwam de Stichting Verbetering Volkshuisvesting niet meer aan het bouwen van de geplande 20 arbeiderswoningen in de Nanne Grootstraat toe.

De ontwikkeling van het tweede, zuidelijke gedeelte van De Baan stelde Sluis en Groot telkens uit, omdat ze deze grond toch wilden behouden als kweektuin. Op dit deel zouden aanvankelijk 61 woningen verrijzen.¹² Op 16 januari 1948 besloten B. en W. aan Sluis en Groot te vragen of zij de nog beschikbare bouwgrond wilden verkopen.¹³ Per omgaande antwoordde het bedrijf dat alle percelen in het noordelijke deel waren verkocht en dat het de grond van het zuidelijke deel van de Baan niet kon missen. Daarop polsten B. en W. bij het college van Algemene Commissarissen voor de Wederopbouw of er eventueel een onteigening van deze grond te denken viel. Daar bleken de nodige voorwaarden aan verbonden te zijn. Begin maart kreeg de directeur Gemeente-Werken opdracht uit te zoeken of daaraan voldaan kon worden. Vooral de voorwaarde dat er geen andere bouwterreinen beschikbaar mochten zijn, vormde een hindernis, aangezien er nog overal in de stad terreinen braak lagen. Desalniettemin dreigde B. en W. herhaaldelijk werk te gaan maken van een onteigening. Op 15 april 1949 liet het zaadbedrijf het College weten dat de grond op de Baan met veel inspanning geschikt was gemaakt voor platglascultuur. Er bevonden zich op deze grond ongeveer 3.500 eenruiters voor het kweken van plantmateriaal. Deze cultures vormden de kern van het bedrijf en konden daarom niet worden opgegeven. Als bijlage voegde het zaadbedrijf een verklaring toe van de Rijkstuinbouwconsulent te Hoorn die het belang van deze grond bevestigde. B. en W. had het idee van een onteigening eigenlijk al opgegeven, toen de consulent voor grond en pachtzaken van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, dr. ir. L.J. van Dijk op 17 juni 1950 verklaarde nog eens, misschien wel ten overvloede, 'dat de samenstelling van de grond van dit proefveld door een jarenlange behandeling tenslotte zeer bijzonder is geworden en dat bij het onteigenen van dit terrein en het bestemmen tot bouwterrein niet slechts de belangen van de NV Sluis en Groot maar ook de economische belangen ernstig schade zouden lijden.' Onder sommige politieke partijen blijven ideeën over onteigening leven, maar dat was voorlopig een kansloos streven. Het belang van het zaadbedrijf voor Enkhuizen en voor Nederland was te groot om te dwarsbomen.

In de late jaren zestig ondernam de gemeente opnieuw pogingen het zuidelijke gedeelte van de Baan te bebouwen. Op 19 maart 1968 het Bureau voor Ruimtelijke Ordening en Architectuur Kuiper De Ranitz Van

¹¹ WA, 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen, 5414 Stukken betreffende de overname om niet van het beheer en onderhoud van de door de NV Sluis en Groot Zaaideelt en Zaadhandel aangelegde straten op het terrein 'De Baan' (wethouder Vosplein, Nanne Grootstraat, Nanne Sluisstraat en Wethouder Stapelstraat), 1939-1941.

¹² Zo vermeldt in het officiële besluit van 31 januari 1936. Zie WA, 189 Notulenboeken en besluitenlijsten. 1936, 31 januari. Bijlage no. 12.

¹³ WA, 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen, 5400 Stukken betreffende pogingen tot onteigening van gronden aan de Baan (eigendom van NV Sluis en Groot) ten behoeve van woningbouw, 1948-1950.

Afb. 16. De Nanne Sluisstraat gezien vanaf de veste omstreeks 1960. Archief Oud Enkhuizen.

Afb. 17. De poort naar de achtererven in het eerste blok woningen uit 1940 aan de Nanne Sluisstraat. Foto auteur.

Afb. 18. Het eerste (links) en het tweede blok woningen aan de Nanne Sluisstraat. Foto auteur.

der Ree en Van Tol in opdracht van de gemeente een plan op voor een viertal meandervormige blokken met 32 woningen voor bejaarden en in het groene centrum daarvan een servicegebouw voor bejaarden (afb. 9). Op de hoek van de Wethouder Stapelstraat en de Ossemannetjes voorzag het bureau een medisch verzorgingsgebouw met eigen groen.¹⁴ Uiteindelijk verrees er een bebouwing grotendeels op basis van het vooroorlogse uitbreidingsplan. Deze bebouwing maakte in het begin van de eenentwintigste eeuw plaats voor de huidige bejaardenappartementen.

Het uitbreidingsplan De Baan: Stedenbouwkundig

Met bureau Schaap uit Arnhem bedoelden B. en W. het bureau van ir. W.F.C. Schaap (1870-1933), die was afgestudeerd als bouwkundig en civiel ingenieur aan de Polytechnische School in Delft. Na zijn studie in 1897 verhuisde hij naar Arnhem om in dienst te treden van Gemeente-Werken onder J.W.C. Tellegen. Twee jaar later werd Schaap bevorderd tot adjunct-directeur. In 1900 werd hij directeur van Gemeente-Werken in Deventer. Nadat Tellegen in 1901 naar Amsterdam ging als directeur van Bouw- en Woningtoezicht in Amsterdam, volgde Schaap hem op in Arnhem. Hij bekleedde deze functie tot in 1920. Daarnaast was hij van 1917 tot 1921 directeur van Bouwtoezicht en van 1901 tot 1920 directeur van de Gemeentelijke Telefooninrichting. Verder zat hij vanaf 1911 in de Schoonheidscommissie van Arnhem en nog in tal van andere commissies en besturen. Als directeur van Gemeentewerken maakte Schaap stedenbouwkundige plannen en ontwierp hij gebouwen. Zijn bureau maakte ook plannen voor andere gemeenten. Door zijn sterke sociale bevlogenheid had hij veel interesse in volkswoningbouw. Het maken van een geschikte plattegrond was voor hem niet alleen een technische opgave, maar ook een artistieke. Het ontwerp dat hij maakte voor Enkhuizen moet het laatste zijn geweest dat hij maakte voor zijn dood en moet zijn voltooid door een medewerker.¹⁵

Zijn plan voor de Baan bezit ondanks zijn kleine schaal en eenvoud toch een aantal bijzondere kwaliteiten (afb. 8). De langgerekte bebouwing langs de binnenzijde van de vest staat aan een weidse ruimte en vormt zo een monumentale begrenzing van de stedelijke bebouwing. De straten erachter vertonen volgens de principes uit Camillo Sitte's boek *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* uit 1889 een gebogen beloop, waardoor deze een besloten karakter vertonen. Uiteindelijk zijn de bochten in de Nanne Grootstraat vervangen door knikken en de bochten in de straatwand door losse, schuin op elkaar staande

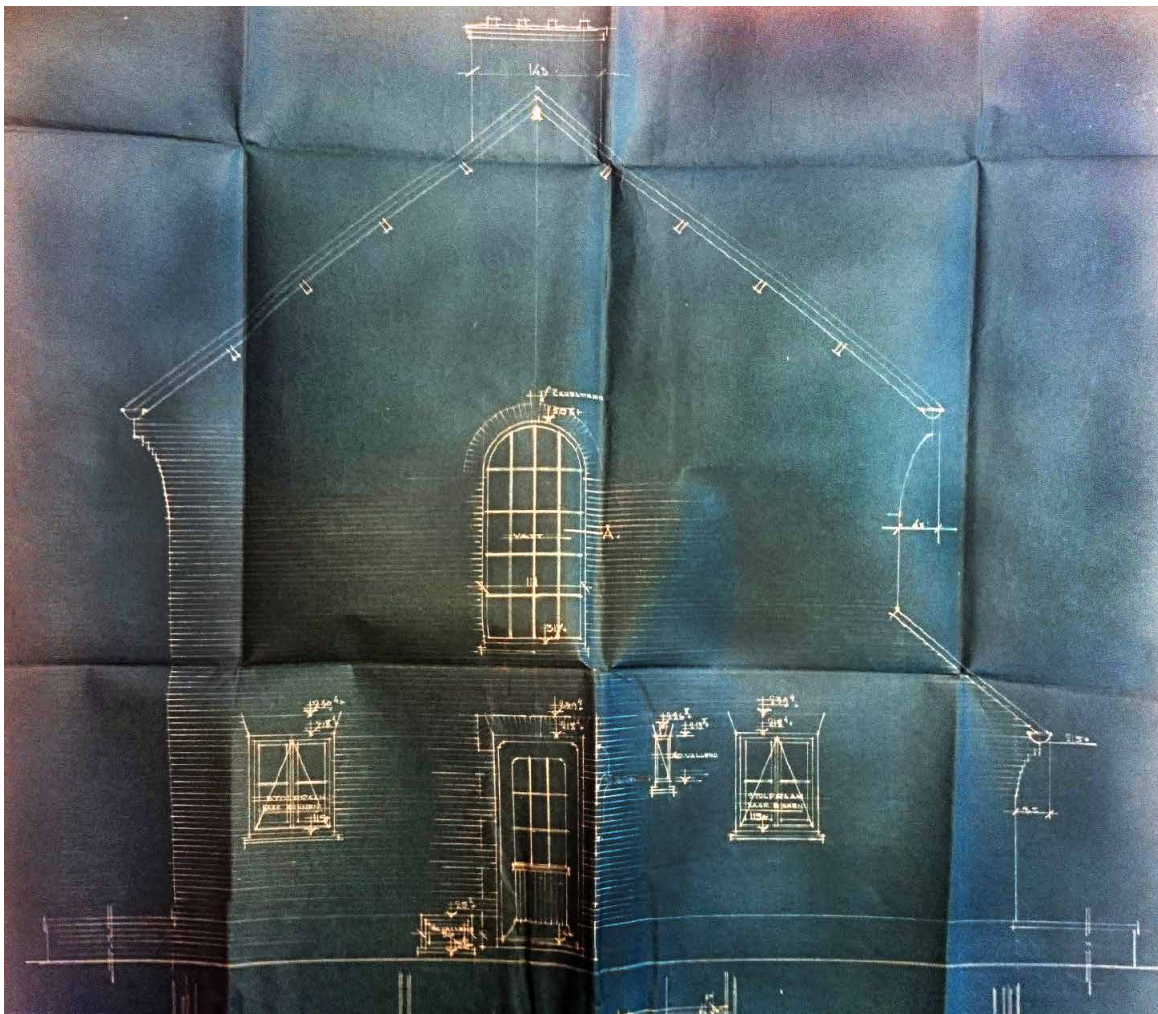
¹⁴ WA, 1325 Gemeentebestuur Enkhuizen, 5520 Stukken betreffende de aankoop van grond 'De Baan' sectie D 2764 van N.V. Sluis en Groot's Koninklijke Zaaideelt en Zaadhandel ten behoeve van de realisatie van het bestemmingsplan 'De Baan', 1967-1969.

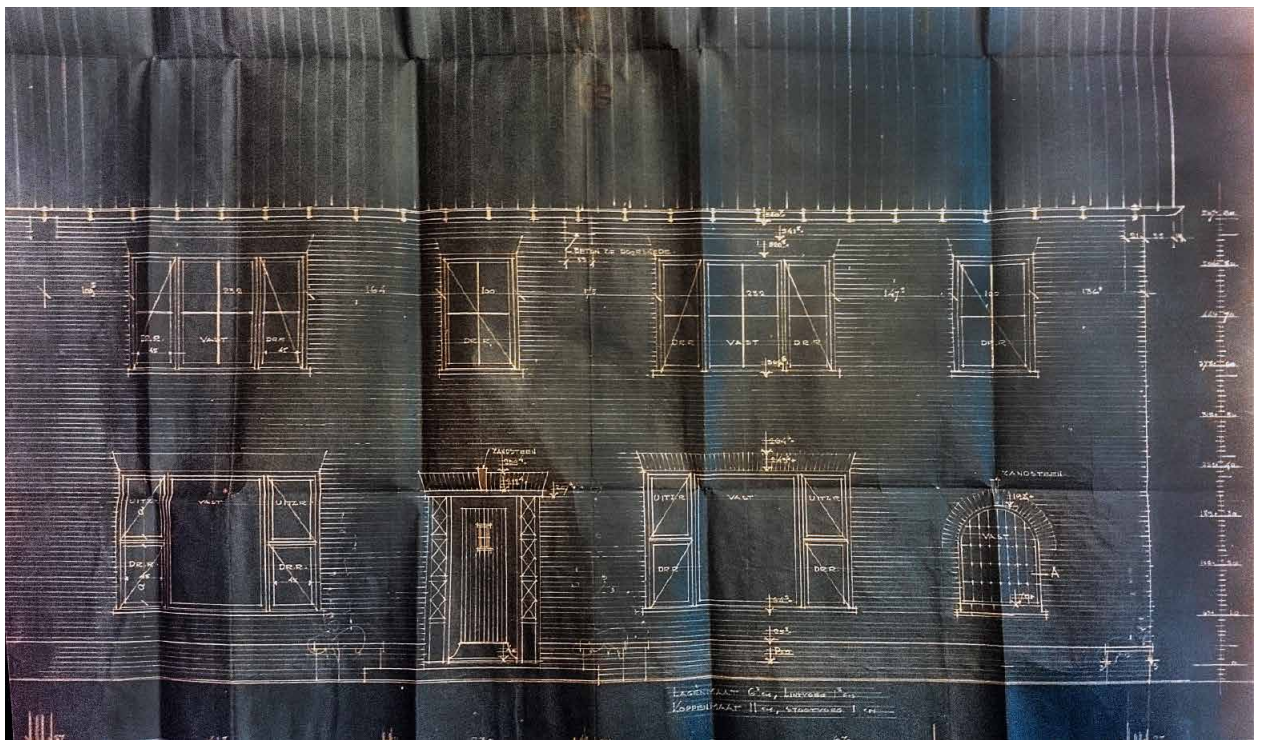
¹⁵ Website Het Nieuwe Instituut: <http://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/personen/detail/20dfb66c-89f3-5f9c-866a-a44527fb11e8>, geraadpleegd op 11 december 2015.

Afb. 19. De poort naar de achtererven in het tweede blok woningen aan de Nanne Sluisstraat volgens het gewijzigde ontwerp. Foto auteur.

Afb. 20. Blauwdruk van de zijgevel van de vijf woningen van de Friese architect Feddema aan de Molenweg uit 1941.

Afb. 21. Blauwdruk van de voorgevel van de vijf woningen van architect Feddema aan de Molenweg 75-81 uit 1941.

blokken, maar de nagestreefde beslotenheid valt evengoed nog te beleven. De bebouwing aan het plantsoen in de noordelijke punt aan de Molenweg knikt naar achteren en kreeg een accent in het midden, doordat het middelste huis een grotere omvang kreeg.

Bouwprojecten van voor en tijdens de oorlog

Transformatorhuisje

Rond het begin van de Tweede Wereldoorlog moet het transformatorhuisje achter het latere blokje Molenweg 71-73 zijn opgetrokken. Al op 10 mei 1938 vroeg de directie van het Provinciaal Electriciteitsbedrijf van Noordholland te Bloemendaal daarvoor al vergunning aan. Ze wilden alvast weten of ze die kregen: 'Het ligt in onze bedoeling om, als de bebouwing van de aangrenzende terreinen meer voltooid zal zijn, na een tijdsverloop van misschien eenige jaren aldaar een transformatorgebouwtje te stichten. Alvorens tot aankoop van den daarvoor benodigden grond over te gaan zouden wij gaarne daaromtrent door middel van een bouwvergunning op langen termijn zekerheid willen hebben.'¹⁶ Gezien de waarschuwing van de directeur Gemeente-Werken van 16 juli 1938 dat haast geboden was met de elektriciteit, zal het niet lang daarna ook zijn gebouwd. Tijdens de oorlog hebben onderduikers nog van het huisje gebruik gemaakt.

WETHOUDER DE VOSPLEIN, 2, 3, 4, 5, 6, MOLENWEG 83, NANNE SLUISSTRAAT 1

Architect R. Kramer Rz, die zelf woonde op Driebanen 59 in Enkhuizen en voor Sluis en Groot de straten had aangelegd, vroeg op 10 mei 1939 als eerste vergunning aan om binnen de nieuwe stadsuitbreiding te mogen bouwen. Hij legde de gemeente een plan voor met een blok van zes ruime woonhuizen, waarbij hij zowel optrad als opdrachtgever als architect. Van het diepe pand met topgevel in het midden was Kramer alleen de architect, maar niet de eigenaar. Hiervoor diende J. Kol de aanvraag in. Op 14 juni 1939 verleende de gemeente de vergunningen.¹⁷ Het betrof ruime woningen met een zadeldak, evenwijdig aan de rooilijn (afb.

¹⁶ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 22, Molenweg, bouw Transformatorstation, 20 mei 1938, kadastraal nummer: D 2367.

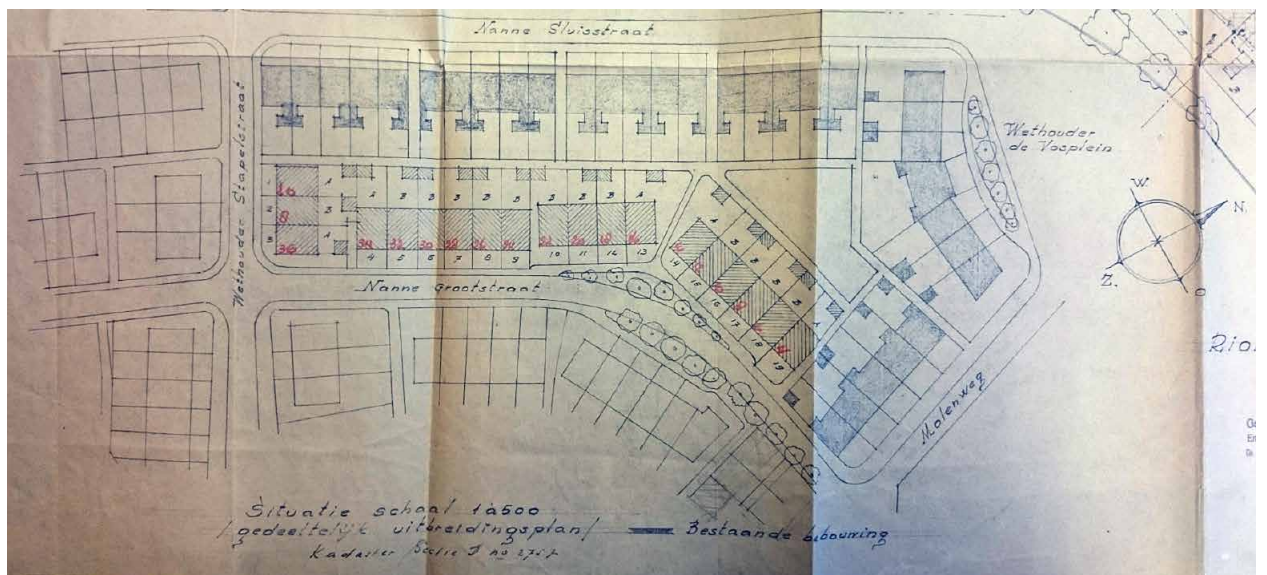
¹⁷ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 3803, bouw 6 woningen: Molenweg 83; Nanne Sluisstraat 1; Weth. Vosplein 2, 3, 5 en 6, 14 juni 1939, kadastraal nummer: D 0776, D 0777; 3805, Wethouder de Vosplein 4; bouw middenwoning, 14 juni 1939, kadastraal nummer: D 0776, D 0777.

Afb. 22. Molenweg 75-81 en Nanne Grootstraat 1, een blokje woningen dat nog in 1941 tot stand kwam. Foto auteur.

Afb. 23. Detail van dezelfde woningen: de goot is gevestigd aan de betonnen plaat die dient als vloer voor de zolder. Foto auteur. Afb. 20. Blauwdruk van de zijgevel van de vijf woningen van de Friese architect Feddema aan de Molenweg uit

Afb. 24. Situatietekening van de eerste negentien woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1947 van architect Dik Fleddéus.

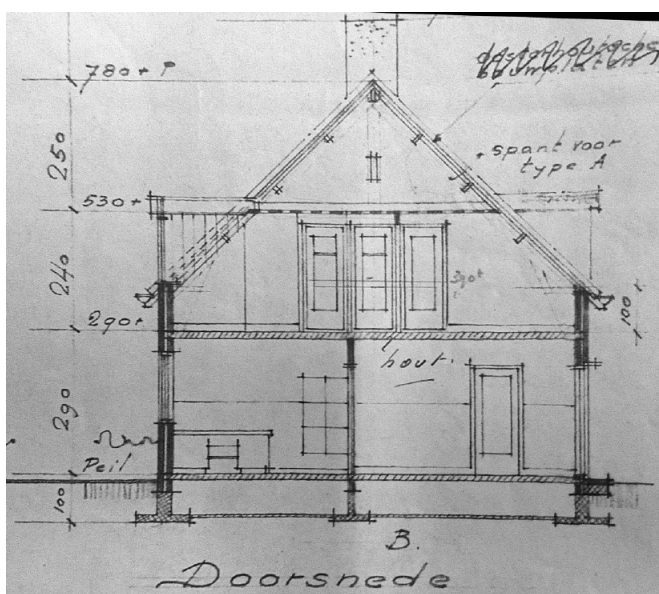
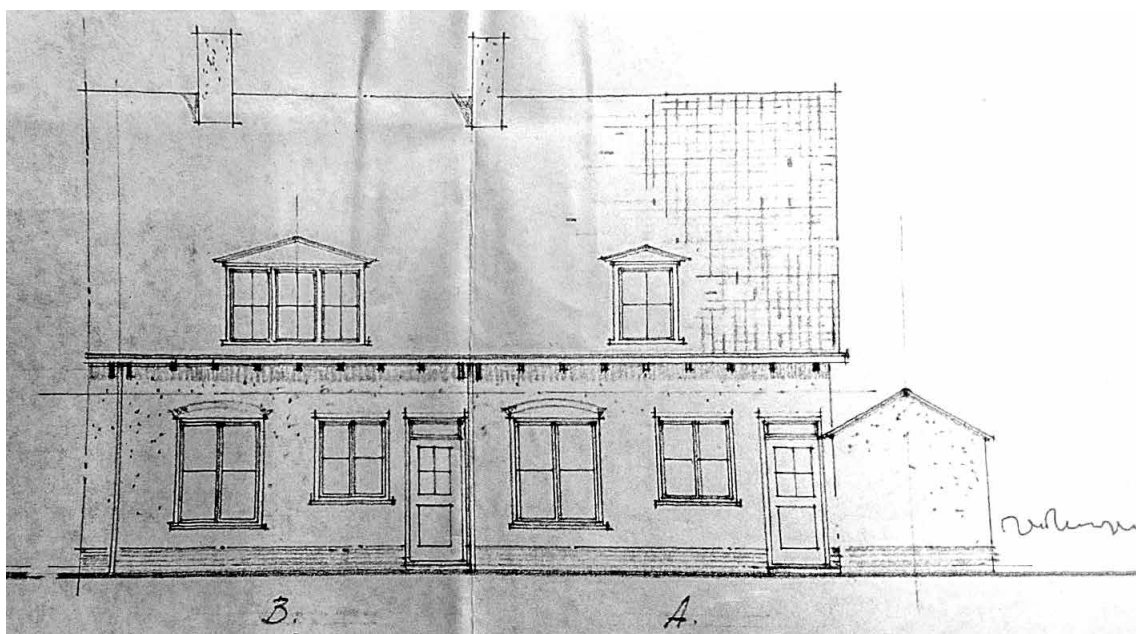
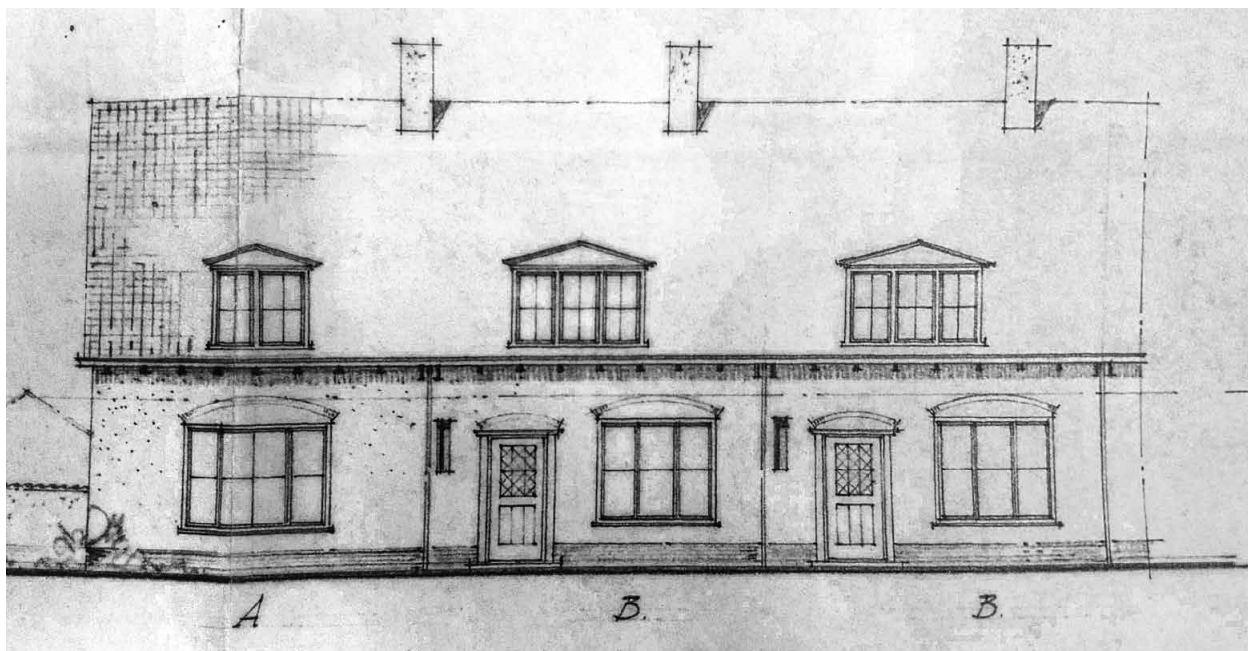
10-12). In het midden van de schuin naar achteren lopende stroken staat een naar voren gesteld pand met het zadeldak dwars op de rooilijn. Zo ontstond, in weerwil van de zeer strakke vormgeving overeenkomstig het stedenbouwkundige plan van Schaap, toch een monumentaal ensemble, gericht op het Wethouder de Vosplantsoen. De twee woningen op de uiteinden hebben hun voordeur niet aan het plantsoen, maar opzij, met op de verdieping nog een deur aan een klein balkon. De vergunning vermeldt dat het lijstwerk en de kozijnen roomwit moest worden en de deuren groen, de voordeur blank eiken. De ruime omvang duidt er op dat de moderne woningen met spouwmuren bedoeld waren voor de beter gesitueerden. Op een plint van roodgraauwe baksteen gaan de gevels op, gemetseld in een geelgraauwe baksteen in klezorenverband met diepe lintvoegen. De strakke vormgeving doet sterk denken aan die van de naoorlogse periode, maar dat wel alles met een verhoudingsgewijs veel geringere hoeveelheid glas in de gevel, zoals in die tijd nog gebruikelijk was in de meer traditionele bouw.

NANNE SLUISSTRAAT 2-22

Op 19 november 1940 vroeg de Coöperatieve Maatschappij tot Exploitatie en Administratie van Onroerend Goed Comewo G.A. te Amersfoort vergunning aan voor de bouw van een blok van tien arbeiderswoningen aan de Nanne Sluisstraat naar ontwerp van de bouwkundige A. Snel uit Hilversum. R. Kramer ontfermde zich over de uitvoering. Tijdens de bouw vond er een wijziging plaats van de plannen, doordat niet alle materialen nog voor handen waren. Uiteindelijk kregen de huizen betonnen vloeren en een dakbeschot van platen bimsbeton.¹⁸ Op 22 april 1941 vroeg Comewo, ondertussen verhuisd naar Beursstraat 37 in Amsterdam, vergunning aan voor nog tien arbeiderswoningen naar bijna hetzelfde ontwerp, ook weer uit te voeren door architect R. Kramer (afb. 13-19).¹⁹ De in halfsteens verband opgetrokken huizen met spouwmuren vertonen belangrijke overeenkomsten met soortgelijke woningen in de uitbreidingswijken van architect Dudok in Hilversum: het hoog oprijzende dak boven de eenvoudige begane grond verleent de langgerekte huizenblokken een voornaam voorkomen en daarnaast paste de ontwerper in lijn met de voorbeelden in Hilversum, waar de architect woonde, onderdoorgangen toe om het achtertuinen te ontsluiten. In het eerste blok betreft het een eenvoudige, getoogde onderdoorgang (afb. 17). In het tweede blok kreeg deze na een in rood getekende wijziging van het ontwerp extra accent door een naar voren gestelde topgeveltje met in de gevel-

¹⁸ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 3845, Nanne Sluisstraat 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11; Bouw 10 woningen, 22 november 1940, kadastraal nummer: D 2755.

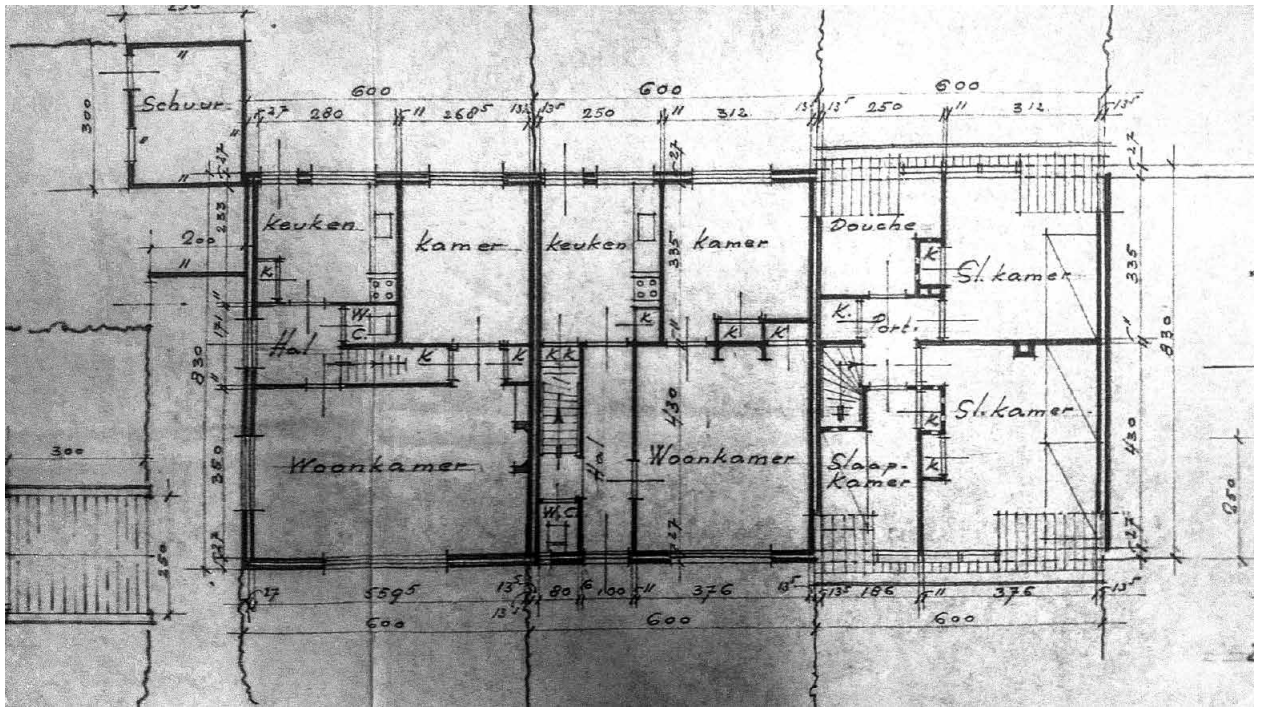
¹⁹ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 3848, Nanne Sluisstraat 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21; bouw 10 woningen, 16 mei 1941, kadastraal nummer: D 2755.

Afb. 25 (boven). Tekening van de voorgevel van de eerste negentien woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1947 van architect Dik Fleddérus. Type A zijn de hoekwoningen, type B de tussenwoningen.

Afb. 26 (midden). De tekening van dezelfde huizen van de achtergevel.

Afb. 27 (onder) Doorsnede van de negentien huizen uit 1947.

Afb. 28. Plattegrond van de negentien woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1947 van architect Dik Fleddéus. Links de begane grond van de hoekhuizen (type A), in het midden de begane grond van de tussenwoningen (type B) en rechts de plattegrond van de zolder.

top een deur met een bescheiden betonnen balkonnetje (afb. 14, 19). Uiteindelijk bleef de verkeersweg van twaalf meter breedte achterwege, waardoor de huizen uitkijken op een ruim plantsoen. Het beeld van de zich breedte uitstrekkende zadeldak van de twee blokken wordt op sommige plaatsen enigszins verstoord door enkele daken waarvan de noklijn is verhoogd. Deze onderbreken de horizontale lijnen aan de weidse ruimte, die de omgeving onmiskenbaar een monumentaal karakter verlenen.

In weerwil van het statige voorkomen, betrof het kleine huisjes met een beperkte omvang. In de oorspronkelijke indeling bevond zich naast een smalle gang een voorkamer van ongeveer 4,32 bij 3,60 meter (afb. 15). Daar sloot een nog veel kleinere achterkamer op aan en een kleine keuken. Het watercloset bevond zich in een aanbouw tegen de achtergevel. Op de zolder hadden de bewoners de beschikking over een overloop, twee slaapkamers en nog een kleine ruimte waarin amper een bed kon staan en van waaruit vermoedelijk de vloering bereikt kon worden. Voor zover dat te zien is, zijn de meeste woningen later inwendig doorgebroken.

MOLENWEG 75, 77, 79, 81, NANNE GROOTSTRAAT 2

Jan Hoekstra uit Leeuwarden vroeg op 29 april 1941 vergunning aan voor de bouw van een blok met vijf ruime woonhuizen, ontworpen door architect A.J. Feddema Hzn. Hoekstra trad zelf op als de aannemer.²⁰ Het langgerekte blok heeft een zadeldak in de lengte met een tamelijk flauwe helling (afb. 20-23). De gevels, het halfsteens buitenblad van een spouwmuur, vertonen een roodgraauwe baksteen in Engels verband. Dat werd in Nederland al eerder toegepast door bijvoorbeeld architecten van de Amsterdamse School als Michel de Klerk. De strekse bogen boven vensters en deuren van de onderste bouwlaag hebben sluitstenen van Bentheimer zandsteen, wat aangeeft dat het hier luxe woningen betrof. De drie binnenste huizen hebben hun voordeur aan de Molenweg, de huizen op de uiteinden in de zijgevel. Boven de deur zit hier een hoog rondboogvenster, die de aanwezigheid van een imposante hal verraadt. Ook in de voorgevel zit beneden, helemaal aan het uiteinde, een rondboogvenster, maar kleiner.

²⁰ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuzen, bouwvergunningen 1905-1979, 3944 Enkhuzen, Molenweg/Nanne Grootstraat 75, 77, 79, 81, 2; bouw 5 woningen, 1 mei 1941, kadastraal nummer: D 2758.

Afb. 29. De noordzijde van de Nanne Grootstraat met de woningen uit 1947 (voltooid in 1949) van architect Dik Fleddéus. Foto auteur.

Afb. 30. De Noordzijde van de Nanne Grootstraat met de woningen uit 1947. Foto auteur.

Afb. 31. Een blokje van drie aan de Wethouder Stapelstraat, deel uit makend van het project van negentien woningen uit 1947. Het hoekhuis rechts is een woning type A. Foto auteur.

Een houten balklaag draagt de vloer van de verdieping. De vloer van de zolder bestaat echter, anders dan op de oorspronkelijke tekeningen, uit een zware betonnen plaat. Bovenin kraagt de voorgevel de laatste drie metsellagen trapsgewijs naar buiten en direct daarop is de plaat zichtbaar, waar de goot tegenaan hangt. De vier consoles die de plaat lijken te steunen, zijn in een keer meegegoten (afb. 23). De geveltoppen ontspringen opzij eveneens vanaf een bakstenen uitkraging. Alles bijeen maken de gevels een rijke indruk. Deze zeer ruime huizen vonden aftrek bij een aantal welgestelden.

Oorspronkelijk bevond zich op het driehoekige terrein achter dit blok een speeltuin. In de jaren zestig verrezen daar voor die tijd karakteristieke garageboxen, die er tot op heden staan.²¹

De Woningwetwoningen van na de oorlog

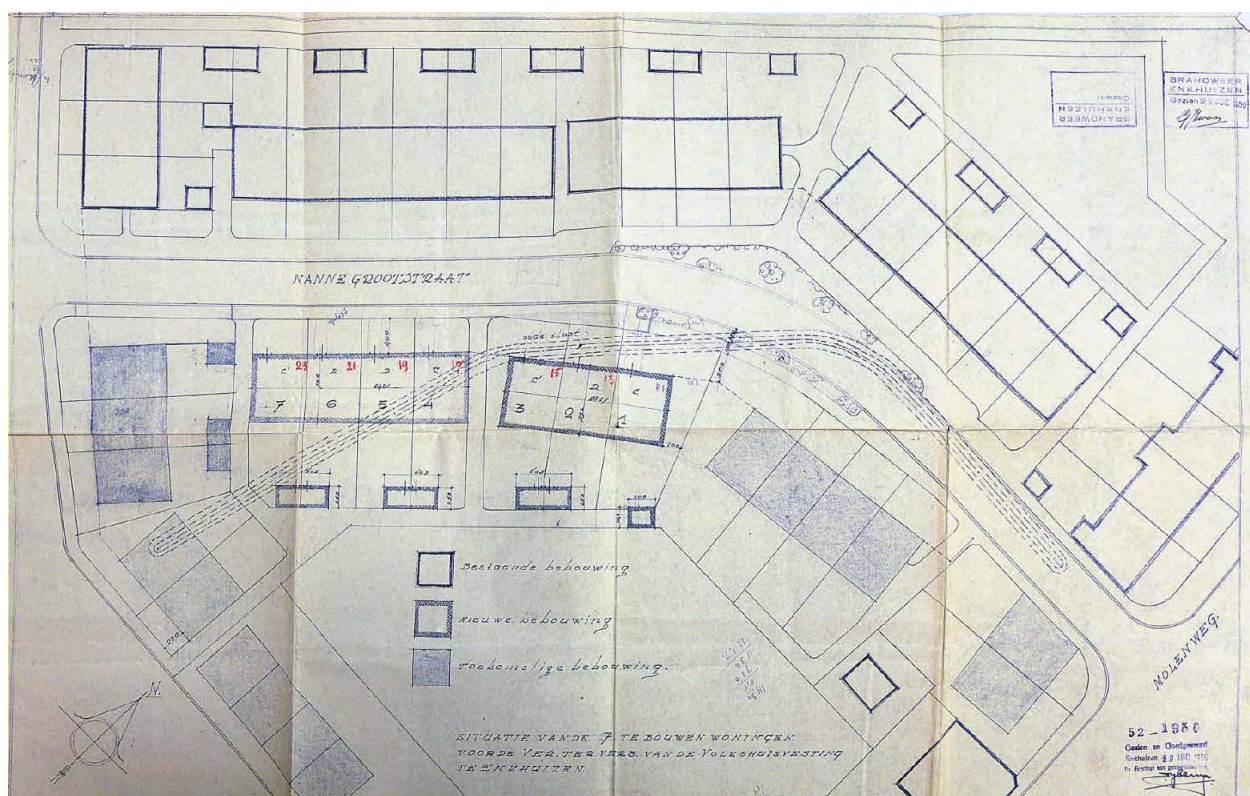
De plannen van de Stichting Verbetering Volkshuisvesting voor volkswoningbouw op de Baan vlak voor de oorlog betekende een kentering, want in de periode daarvoor ondernam deze instelling nauwelijks activiteiten op dit vlak. Het waren vooral particulieren en de gemeente die in deze periode woningen bouwden. Op de vergadering van 26 april 1940 deelde het bestuur mee, dat er besprekingen hadden plaatsgevonden met de Inspecteur van de woningbouw over de bouw van 22 woningen. Daartoe kocht de stichting voor 12.000 gulden de nodige kavels aan in de toekomstige Nanne Grootstraat. De stichting financierde 8.000 uit eigen middelen, 4.000 leende het van de Nutsbank. Anders dan de commerciële partijen slaagde de stichting er niet in hun bouwprogramma nog tijdens de oorlog uit te voeren, waarna de grond tijdelijk werd verhuurd als tuingrond. In de laatste jaren van de oorlog werd het voor de stichting zelfs moeilijk om nog het meest noodzakelijke onderhoud aan de bestaande woningen te verrichten, zoals blijkt uit het jaarverslag over 1944: 'Gebrek aan materiaal was oorzaak dat alleen het aller noodzakelijkste en dan nog vaak met gebruikmaking van oud materiaal aan de woningen kon worden onderhouden. Ook het uiterlijk ziet er niet uit zo als we gewend zijn.

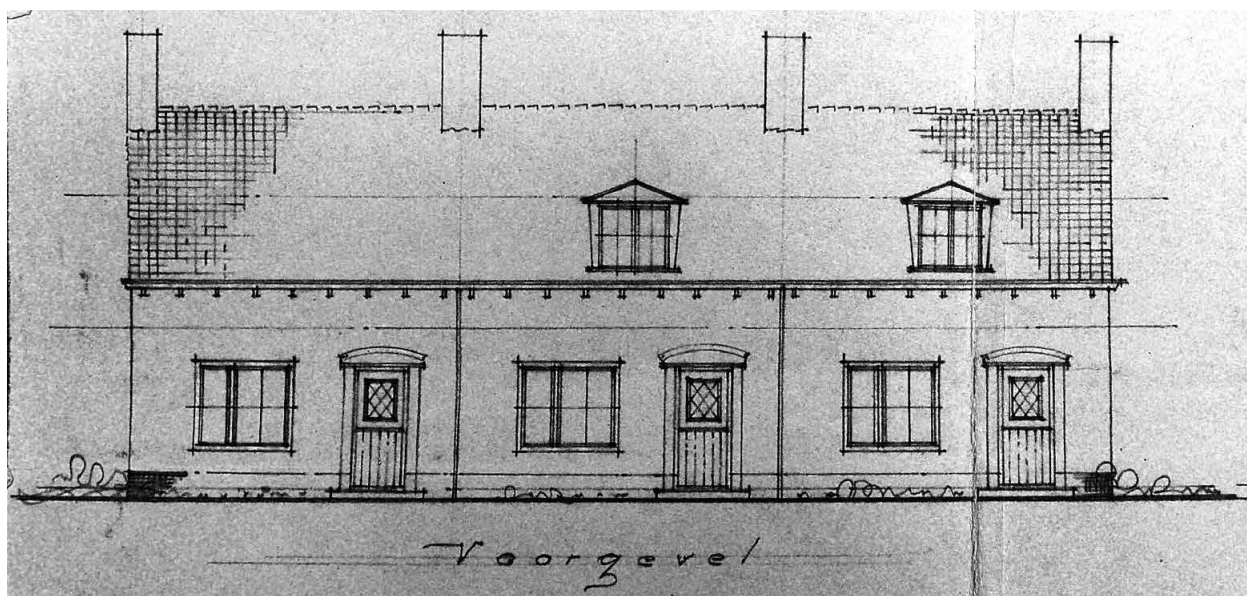
²¹ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 6188 Nanne Grootstraat; bouw 8 garages, 23 maart 1967, kadastraal nummer: D 2757; 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 6187, Nanne Grootstraat, bouw 8 garages, 23-3-1967, kadastraal nummer: D 2757.

Afb. 32. De noordzijde van de Nanne Grootstraat met rechts de zijgevel van het blok van vijf woningen uit 1941. De hoge bomen op de achtergrond staan op de stadsvest. Foto auteur.

Afb. 33. Situatietekening van de zeven woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1950. De stippellijnen geven het beloop aan van de al voor de oorlog verdwenen Ossemennejes, die op de tekening staat vermeld als (verdwenen) sloot.

Afb. 34. De voorgevel van de zeven woningen aan de zuidzijde van de Nanne Grootstraat uit 1950.

We zullen er ons dus op moeten voorbereiden voor grote onderhoudsuitgaven te staan te komen.²² De situatie werd nog nijpender in het laatste oorlogsjaar: 'Niets maar dan ook niets meer is aan materiaal aanwezig of langs normale wegen verkrijgbaar. Worden wij, hoe dan ook op een bepaald ogenblik gedwongen, de abnormale weg te bewandelen dan zeggen deze getallen ons niets.' Behoudens enkele gebroken ruiten hadden de woningen van de stichting echter geen directe oorlogsschade opgelopen. Op de eerste jaarvergadering na de oorlog kwam bijna niemand opdagen, zelfs een groot deel van de bestuursleden bleef zonder afmelding weg.

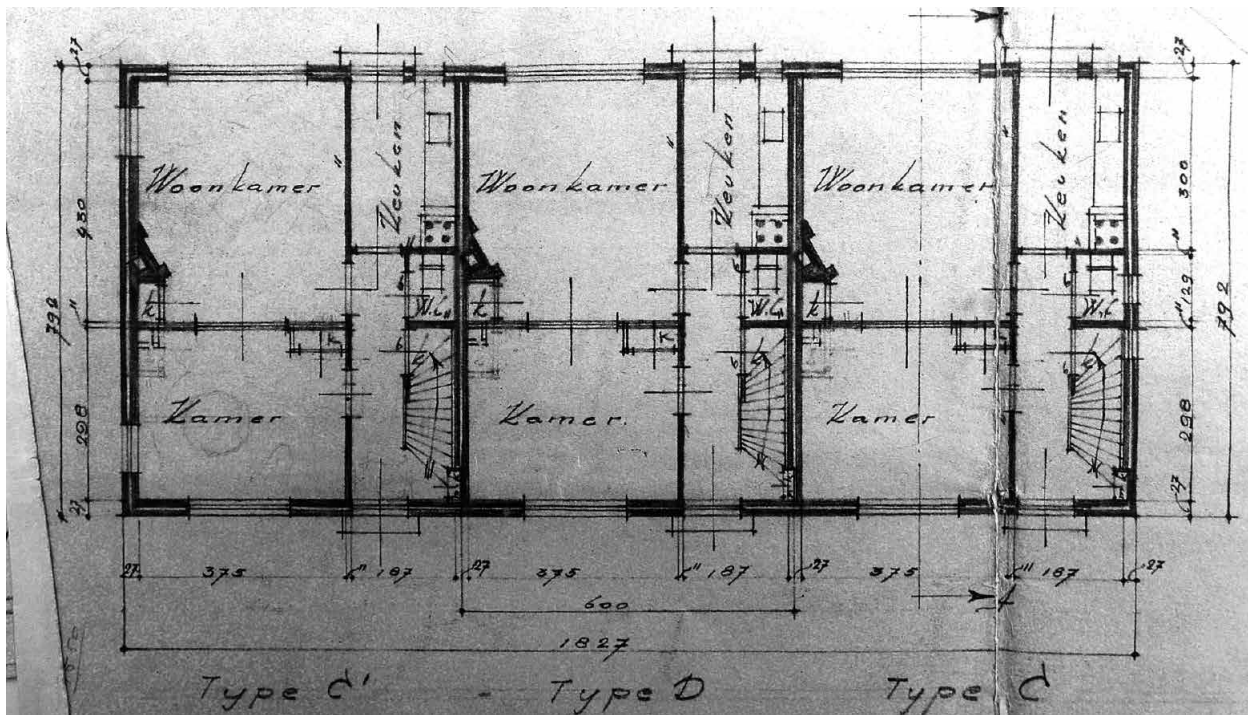
Op de vergadering van 27 januari 1947 kwam de voorgenomen bouw van de woningen in de Nanne Grootstraat weer aan de orde. De voorzitter en de secretaris kregen volmacht om een en ander met architect Dik Fleddérus te bespreken en de noodzakelijke maatregelen te nemen. Na overleg wijzigden de plannen en ging het voortaan over negentien woningwetwoningen. De Amsterdammer Dik Fleddérus (1908-2002) had zich in het begin van de jaren dertig als architect in Enkhuizen gevestigd. In 1933 benoemde het Snouck van Loosenfonds hem tot opzichter van de arbeiderswoningen in het Snouck van Loosenpark, waardoor hij de ruime opzichterswoning van het park meteen naast het station kon betrekken, zoals architect J.C. de Groot voor hem. Al spoedig kreeg hij in Enkhuizen en uit de rest van West-Friesland voldoende opdrachten om zijn bureau tot bloei te brengen. Voor de oorlog hield hij de een strakke variant van de neorenaissance aan, afgewisseld met elementen uit de chaletstijl, met de woonblokjes van het Snouck van Loosenpark als voorbeeld. Van 1941 tot in 1948 verrichte Fleddérus het dagelijks toezicht op de woningen van de woonstichting. Vanaf 1948 trad hij op als de architect van de woonstichting en ontwierp hij ook alle 35 woningen in het noordelijke deel van de Baan. Fleddérus ontwierp in West-Friesland veel sociale woningbouw, maar ook gebouwen van instellingen, zoals de bejaardenhuizen Berkenhof in Berkhout, Twiskerland in Twisk (1955), Meerzicht in Scharwoude (1968) en Sweelinckhof in Wognum (1970). Daarnaast interesseerde hij zich ook voor oude architectuur. In 1961 restaureerde hij de Zuiderkerk in Enkhuizen en maakte hij plannen voor tal van kleinere restauraties binnen Enkhuizen. In lijn daarmee zat hij jarenlang in het bestuur van Oud Enkhuizen, waarvan hij uiteindelijk erelid werd.

NANNE GROOTSTRAAT 4-34 en WETHOUDER STAPELSTRAAT 8-10 (negentien woningen)

In 1947 besloot de woonstichting tot de bouw van negentien woningen volgens de regelingen van 1947.²³ Dik Fleddérus ontwierp de woningen en maakte een begroting (afb. 24-31). Na een aanbesteding in 1948 werd de

²² WA, 0238 Stichting Verbetering Volkshuisvesting, Enkhuizen 1. Notulen.

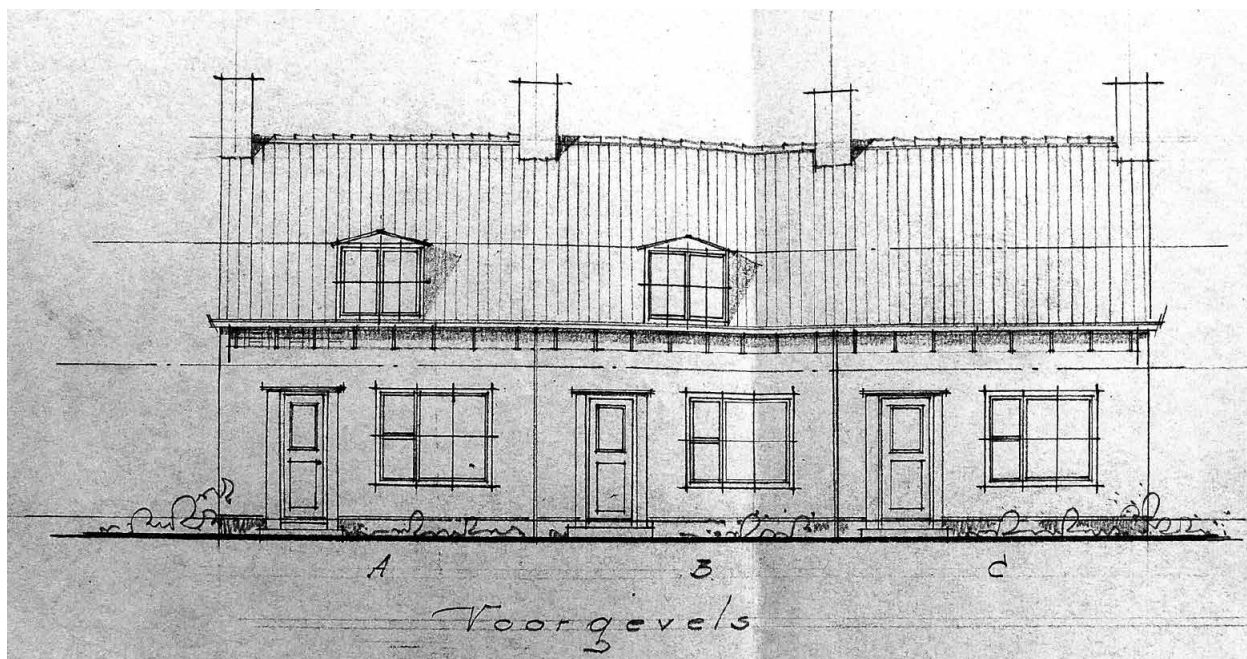
²³ WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 4232 Nanne Grootstraat 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, , Wethouder Stapelstraat 8, 10; bouw 19 woningen, 28 januari 1948, kadastraal nummer: D 2757.

Afb. 35. De plattegronden van de zeven woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1950. Type C zijn de hoekhuizen met de zijgevel aan de gangzijde of de kamerzijde, type D de tussenwoningen.

Afb. 36. Het blokje van drie van de zeven woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1950. Foto auteur.

Afb. 37. Tekening van de voorgevel van de tien woningen aan de Nanne Grootstraat uit 1952.

bouw gegund aan de firma Bruinsma en De Boer (hiervoor genoemd als bouwer van particuliere arbeiderswoningen in de Venuslaan) en de firma Kouwenhoven en Remkema voor in totaal 211.110 gulden. Dit exclusief het op 15.000 gulden geraamde schilderwerk en 2.925 gulden voor de aanleg van de elektra. Uiteindelijk bepaalde het Rijk de wekelijkse huur op 7,15 gulden per maand exclusief water. Door gebrek aan materiaal stagneerden de werkzaamheden en kwamen de woningen pas in het begin van 1949 gereed, wat later dan het bestek aangaf. Van de woningen kregen de acht op de hoeken (type A) een huur van 7,85 gulden per week en elf tussenwoningen (type B) een huur van 7,55 gulden per week inclusief water.²⁴

Van de negentien woningen staan er 16 aan de noordzijde van de Nanne Grootstraat in drie schuin op elkaar geplaatste blokken van zes, vier en zes en nog een blokje van drie daar dwars op aan de Wethouder Stapelstraat (afb. 24). De woningen bestaan uit een begane grond en een zolder met een dakkapel voor en achter. De buitenbladen van de spouwmuren zijn opgetrokken uit roodgrauwe baksteen in Engels verband. Zowel boven de deur als het venster in de voorgevel zit een gemetselde segmentboog. Boven de dakkapel zit een houten fronton. Door de bescheiden detaillering maken de woningen een verzorgde, vriendelijke indruk.

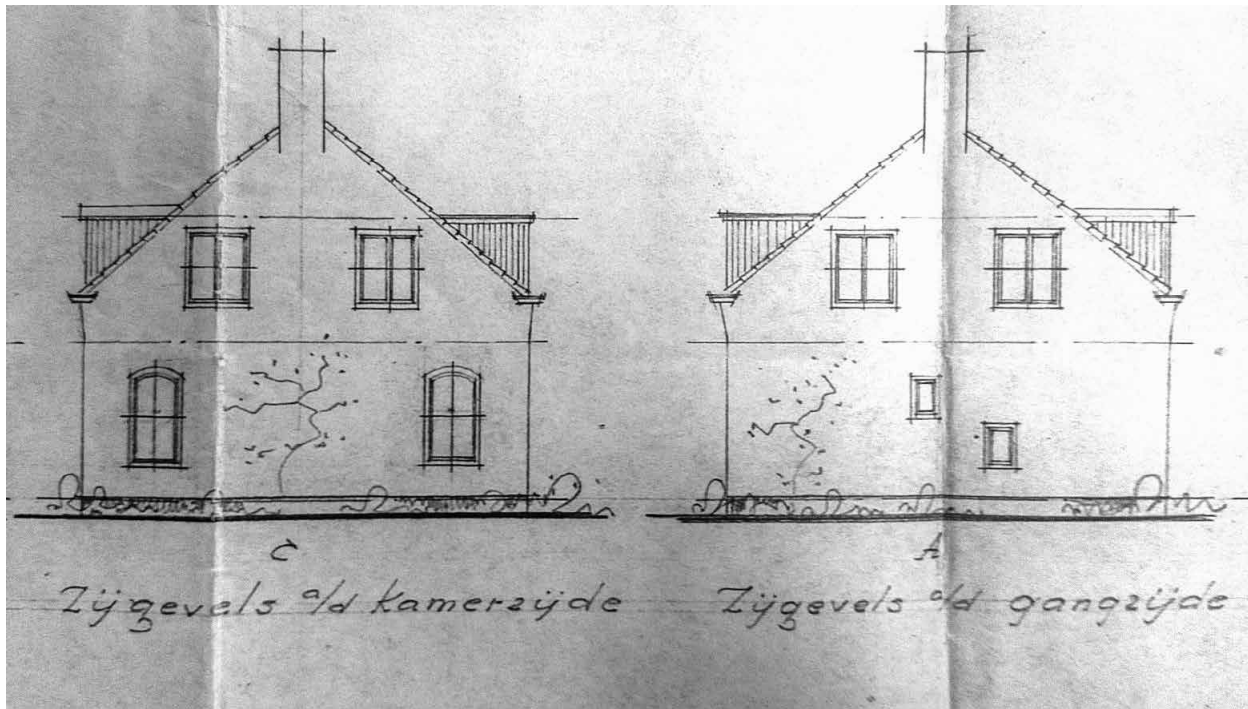
De twee typen woningen hebben elk een buitenwerks gemeten breedte van zes meter en een diepte van 8,30 meter (afb. 28). De woningen op de hoek (type A) hadden aan de straatkant een voorkamer van 6 bij 3,50 meter en achter een achterkamer van 2,68 bij 3,35 en daarnaast een kleine keuken met een aanrecht van Bruynzeel en een kleine hal. De tussenwoningen hadden een gang in plaats van een halletje en hadden daardoor een kleinere voorkamer maar weer een wat ruimere keuken. Boven hadden de woningen drie slaapkamers, waarvan een erg klein. Behalve over een watercloset beschikten deze woningen van begin af aan over een douche, die eveneens was ondergebracht op de zolder.

NANNE GROOTSTRAAT 11-23 (zeven woningen)

Op 1 september 1950 kreeg de stichting vergunning voor de bouw van nog eens zeven woningen in een blokje van drie en van vier naar ontwerp van Fleddéus (afb. 34-36). Op de aanbesteding werd het werk gegund aan de firma G. Heine en Zonen te Heilo voor 105.096,45 gulden.²⁵ De gevels zijn iets eenvoudiger dan van de eerdere huisjes, doordat de ontlastingsboog boven het venster achterwege bleef. De huisjes waren net als de eerdere aan de overkant van de straat ongeveer 6 meter breed, maar met 7,92 meter maar liefst 38 centi-

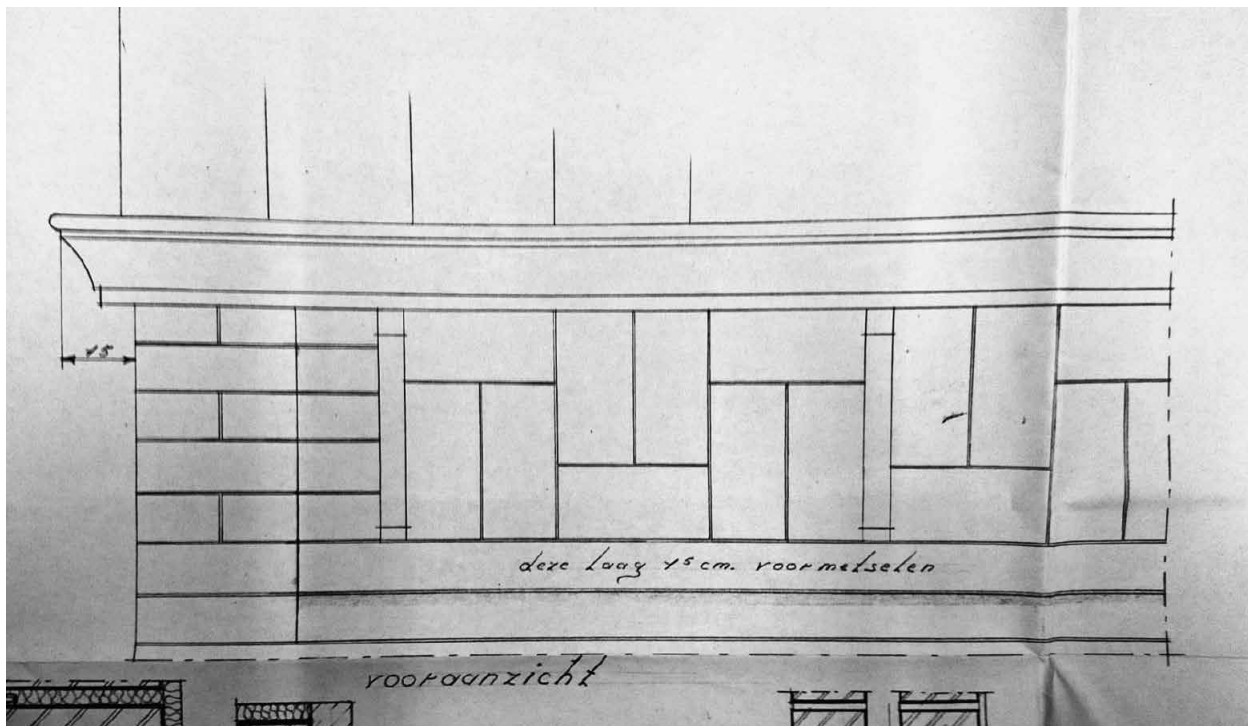
24 WA, 0238 Stichting Verbetering Volkshuisvesting, Enkhuizen 4. Notulen: Jaarverslag 1948 en Jaarverslag 1949.

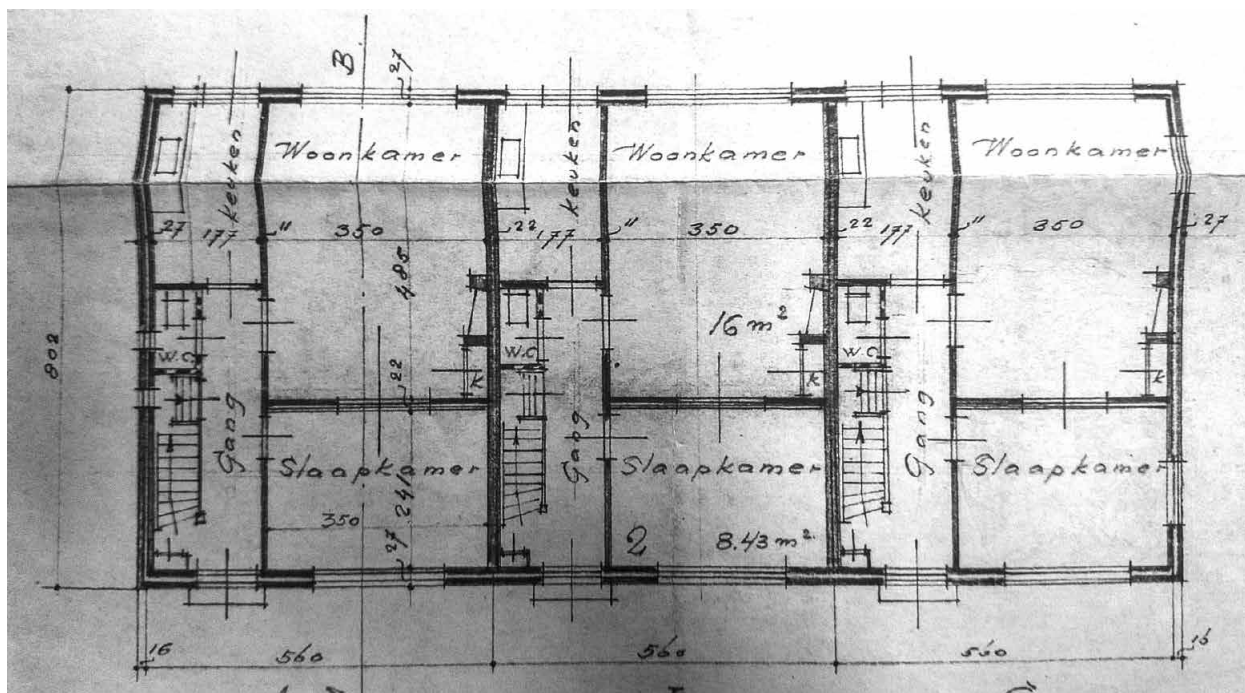
25 WA, 1325_BD Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 4322 Nanne Grootstraat 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, bouw 7 woningen, 1-9-1950, Kadastraal nummer: D 2789.

Afb. 38. Tekening van de zijgevels van de blokken met tien woningen uit 1952.

Afb. 39. Detailtekening van het fries ter hoogte van de dakgoot van de woningen uit 1952.

Afb. 40. Gewijzigde plattegrond van de tien woningen uit 1952.

meter korter (afb. 35). In de oorspronkelijke indeling zat aan een kant van de begane grond, een precies even brede voorkamer en een wat langere achterkamer en daarnaast een gang met een toilet en een opgang naar boven en een kleine keuken. De zolder bood plaats aan drie slaapkamertjes en een douche.

NANNE GROOTSTRAAT 1-9, WETHOUDER STAPELSTRAAT 2-6, MOLENWEG 71-73 (10 woningen)

De stichting besloot in 1952 de resterende percelen aan de Nanne Grootstraat aan te kopen voor 6.180 gulden, waardoor nog eens tien woningen gerealiseerd konden worden. Fleddéus leverde weer het ontwerp (afb. 37-41).²⁶ De laagste inschrijver op de aanbesteding was de firma Kouwenhoven en Remkema voor 94.376 gulden. Na enige wijzigingen in het bestek kwam de bouwsom uit op 90.330 gulden. Daar kwam nog bij het schilderwerk voor 5.000 gulden en de aanleg van de elektrische installatie voor 2.200 gulden bij. De vergunning werd verleend in september 1952. Ook in het muurwerk van deze huizen paste Fleddéus weer Engels verband toe. Boven de vensters en de deuren in de voorgevels zitten slechts eenvoudig rollaagjes en geen bogen meer. Alleen in de zijgevel waar deze aan een kamer grenst, zitten rondboogvensters. Onder alle goten zit een fries met een siermetselwerk met de platte kant van de bakstenen in een elegant patroon, wat de gevels toch een rijk voorkomen verleent (afb. 39). Het netto oppervlakte werd ten opzichte van de eerdere huisjes nog weer iets kleiner, doordat de breedte van 6 meter naar 5,60 meter ging bij een lengte van 8 meter (afb. 40). Aan een zijde was in de laatst gewijzigde plattegrond beneden opnieuw een kamer en suite, maar de kleinere voorkamer staat nu in de plattegrond aangegeven als slaapkamer. De woonkamer op het zuiden, de slaapkamer op het noorden. Op zolder tekende Fleddéus weer een indeling met drie slaapkamertjes en een douche.

Conclusie

Het noordelijke deel van het complex van de Baan heeft een bijzonder historisch belang als een particulier project van de zaadhandel firma Sluis en Groot, die zelf net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog de straten aanlegde en later aan de gemeente overdroeg. Het plan is afkomstig van het destijds bekende bureau Schaap uit Arnhem, dat was gespecialiseerd in stedenbouw. Het plan heeft bijzondere kwaliteiten, door de

26 WA, 1325_BD Gemeente Enkhuzen, bouwvergunningen 1905-1979, 4323, bouw 10 woningen: Nanne Grootstraat 1, 3, 5, 7, 9; Weth. Stapelstraat 2, 4, 6; Molenweg 71, 73, 26-9-1952, kadastraal nummer: D 2788, D 2847, D 2848, D 2849.

Afb. 41. Het blokje van drie woningen aan de Wethouder Stapelstraat uit 1952 met het karakteristieke fries dat de tien laatstgebouwde woningen kenmerkt. Foto auteur.

manier waarop daarin een zekere geborgenheid is nagestreeft, door de straten binnenstraten te licht te buigen (knikken), zodat de beschouwer altijd geheel is omsloten door bebouwing. Aan de kant van de veste staat juist aan een weidse ruimte een recht blok evenwijdig aan de vest. Aan de kant van het plantsoen van het Wethouder de Vosplein verleende bureau Schaap de straatwand een monumentaal karakter, door deze naar binnen te knikken en het midden een duidelijk accent te verlenen.

Het oudste project in het plangebied, dat aan de Wethouder de Vosplein, kwam net voor de periode van de Wederopbouw tot stand, maar vormt wel een integraal onderdeel van het geheel. De overige projecten kwamen allemaal tot stand binnen de wederopbouwperiode. Die van net voor en tijdens de oorlog vertonen een grote variatie in vormgeving. De ruime huizen aan het Wethouder de Vosplein hebben een strakke vormgeving. De arbeidershuisjes aan de Nanne Sluisstraat hebben vormen door hun hoge dakpartij en horizontale lijnen een monumentale afsluiting van de stedelijke bebouwing aan de kant van de stadsvest. Wellicht is dit idee later naevolgd in de Oranjestraat. Deze woningen van een Hilversumse architect vertonen behalve een hoog dak ook poortdoorgangen naar de achtererven, zoals die ook in de uitbreidingswijken in Hilversum te zien zijn. De luxe huizen aan de Molenstraat van architect Feddema uit Leeuwarden zijn weliswaar strak, maar voorzien van traditionalistische detaillering.

De naoorlogse woningen van de Stichting Verbetering Volkshuisvesting in Enkhuizen zijn typische producten van de naoorlogse wederopbouw, ontworpen door de architect Dik Fleddéus, die in Enkhuizen woonde en werkte, maar die in heel West-Friesland zeer actief was en die zich zeer betrokken voelde bij Enkhuizen. De woningen zijn strak vormgegeven, maar ogen door toevoeging van de nodige details toch steeds vriendelijk en aangenaam. Ook de wat schilderachtige positionering van de blokjes dragen daaraan bij. Van de drie projecten zijn de details net steeds wat anders. Bij de achtereenvolgende projecten werden de huisjes ook net steeds wat kleiner, een ontwikkeling die ook van bovenaf werd aangestuurd, om de tot zo hoog mogelijke aantallen te komen.

Van de oorspronkelijke interieurs en indelingen van vooral de kleine arbeidershuizen bleef voor zover bekend weinig bewaard, doordat indelingen met een voor- en achterkamer, zeker bij zulke kleine huizen, volledig in onbruik raakten. Om dezelfde redenen zullen alle haarden voor de vroegere kolenkachels zijn verdwenen. Alle huizen in het noordelijke gedeelte van de Baan verdienen het om op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst te worden, maar daarbij gaat het vooral om het aanzicht vanaf de straat.

